

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת מטות

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת מטות

מפתח העניינים

לא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב וכיום הכפורים / השמחה ביום ט"ו באב על שהתווספה תורה בקרב ישראל / מאן דמוסיף - יוסיף / יציאתו של רבי אליעזר בן הורקנוס מבית אביו לשיבה / מסירות נפשו של רבי אליעזר על התורה / עלייתו של הורקנוס לירושלים וגדלותו של רבי אליעזר / מידותיו ומעלותיו של רבי אליעזר בן הורקנוס / המוסר והלקח שלמד רבי אליעזר מהזבלים והתבנים / כל העוסק בתורה הרי זה מתעלה / תלמידו של החתם סופר שעלה והתעלה לגדול בישראל / כפי הכנת לב האדם לתורה כך יזכה להשגת התורה / חביבותם ומסירות נפשם של חכמי ישראל לתורה הקדושה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין הזאת שלישי ושביעי בגר שנתגייר ..... כד
ב. בענין טבילת כלים של גר שנתגייר ..... כה
ג. בענין נבו ..... כו
ד. בענין במקהלות נקהלו על משה ואהרן ..... כז
ה. בענין מצות ישיבת ארץ ישראל ..... לב

מפתח מערכות

- דס ביצים - בענין דם הנמצא בחלבון הביצה ..... לו
דרשו ה' בהמצאו ..... מב
הבערה ללאו יצאה ..... מז

מפתח חידושי סוגיות

- בענין רב אחא מרכיב לכלה אכתפיה ..... מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

לא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב וכיום הכפורים

בעזרת ה' יתברך נראה לשנן, לחזור ולהזכיר ידיעות והקדמות מפורסמות בעבודת ה'.

כבר לימד אותנו הרמח"ל ז"ל בהקדמה לספרו מסילת ישרים, שהרבה פעמים לפי רוב הפרסום, כך ההעלם מצוי. כלומר, ישנם הרבה דברים שידועים ומפורסמים לכל אחד ואחד, ועם כל זה, דווקא בגלל הפרסום של הדברים, ההעלם בהם מצוי.

שמעתי מחכם אחד שאמר בזה משל נכון, כי כל הברואים כולם הולכים על האדמה, ולמרות זאת אף אחד מעולם לא עצר לחשוב, "רגע, על מה אני הולך, על מה אני פוסע?! – אה, על האדמה". למה?! כי זה דבר פשוט, כל אחד יודע שהוא לא מרחף באוויר, ולכן הוא לא עוצר להתבונן בזה. וכך הכלל בכל דבר וענין, שכפי רוב הפרסום, כך ההעלם מצוי.

השבוע חל יום ט"ו באב, וידוע מה ששנו רבותינו במסכת תענית (ל:) ובמסכת בבא בתרא (קכא.), שלא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב וכיום הכפורים. ושם בגמרא אמרו רבותינו, בשלמא יום הכפורים אפשר להבין למה הוא יום של שמחה, שהרי הוא יום סליחה מחילה וכפרה לכל החטאים שעשה האדם בימי חיותו, ואם אדם עושה בו תשובה כדבעי לא נשאר זכר לחטאים והעוונות שלו, ואין לך שמחה וששון גדולים מאלו.

ואמרו בשמו של רבינו הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל שהמשיל משל להמחיש את הדבר הזה, משל למה הדבר דומה למלך שפעם בעשרים או שלושים שנה מוחל על כל הקנסות החובות והמיסים שחייבים לו התושבים. כמה היו האנשים מחכים ומצפים שיגיע המועד הנכסף הזה שיפטרו אותם מכל החובות, מכל המיסים, הארנונה, שבח מקרקעין וכן הלאה. רק כשאדם חושב על זה, הוא כבר מתחיל לחייך... וכשמגיע הזמן הזה שהמלך מוחל על כל החובות, כמה היו שמחים ומאושרים בזמן הזה.

ואם כך הוא בענינים גשמיים, אמר רבי ישראל, קל וחומר ביום כזה שמוחלים לאדם על כל המעשים המכוערים שעשה על כל העוונות ועל כל הפשעים, והוא חוזר להיות בן אהוב ויקר אצל אביו שבשמים, כמה עליו להיות שמח ומאושר. וזהו מה שאומרת הגמרא, 'לא היו ימים טובים לישראל כיום הכיפורים', וזה מובן, ואין ספק שזהו יום של שמחה וששון. ובעוד פחות מחודשיים נעמוד ביום הקדוש הזה, יום הכפורים, ונגיל ונשיש על המתנה היקרה הזו שקבלנו מאת הבורא, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

אבל יום ט"ו באב, שואלת הגמרא, למה הוא יום של שמחה מופלגת כזו, עד שאומרים עליו שלא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב?! והמדקדק בלשון רבותינו יראה שרבותינו הקדימו את יום ט"ו באב ליום הכפורים, ומשמע שיש בט"ו באב מעלה גדולה עוד יותר מיום הכפורים. ורבותינו בגמרא שם אמרו כמה טעמים בזה למה יום ט"ו באב

הוא יום של שמחה, ובסוף אמרו רבה ורב יוסף, שנים מגדולי חכמי התלמוד, אותו היום פסקו מלכרות עצים למערכה דתניא ביום ט"ו באב תשש כחה של חמה ושוב אין כורתין עצים למערכה, וקרי ליה יום תבר מגל, ומפני שהיו מפסיקים לכרות אז את עצי המערכה, היה היום הזה יום של שמחה.

למה בגלל שמפסיקים לכרות עצים למערכה היום הזה הוא יום של שמחה?! – מפרש הרשב"ם, שהשמחה היא על שם שסיימו והשלימו מצוה כל כך גדולה ויקרה, כמו הכנת העצים למערכה. בהיות ובט"ו באב נשבר תקפו של קיץ ותשש כחה של חמה, ממילא מצוי שיש בעצים רטיבות ואם ידליקו עצים כאלו שיש בהם רטיבות הם יעלו עשן מרובה, וגם מצויים בעצים האלו תולעים ועצים שמתולעים, ואפילו מתולעים בהתלעה כל דהו, פסולים מלהעלות אותם על גבי המזבח. מדוע?! מפני הכלל הגדול שבתורה, 'הקריבהו נא לפחתך' (מלאכי א, ח). אדם שהולך לתת דורון למלך לא מביא לו דברים מסוג ג' או ד', אלא אדרבה, הולך ובוחר את המתנה היותר יקרה, יותר מכובדת ויותר שלימה, כזו שאין בה שום חיסרון ושום פגם. וכי יעלה על הדעת שמישהו יביא למלך מתנה שיש בה תולעים?! הרי אחד כזה יתחייב בנפשו! והוא הדין גם במצוות, כשאדם עושה מצוה עליו לעשות את המצוה בשלימות, בלי חיסרון, בלי פגם ובלי קלקול בהידור היותר גדול שהוא יכול לעשות, וזה היה הקלקול של קין, שבמקום להביא את המבחר והמעולה ביותר לכבוד הבורא יתברך, הביא מכל הבא ליד. ולכן עצים כאלו שיש בהם תולעים, פסולים מהקרבה למזבח.

ובהיות ובט"ו באב הפסיקו לכרות את עצי המערכה וחכו עד לקיץ הבא, 'יום תבר מגל', הפסיקו להשתמש בגרזן בשביל לכרות את העצים, נעשה היום הזה יום של שמחה גדולה, מפני שהשלימו וגמרו את המצוה היקרה הזו של כריתת עצי המערכה.

השמחה ביום ט"ו באב על שהתווספה תורה בקרב ישראל

זהו פירושו של הרשב"ם. אבל מפורסם וידוע ביאורו של רבינו גרשום מאור הגולה, אחד מגדולי רבותינו הקדמונים, שביאר את דברי רבותינו באופן אחר.

וכך לשונו של רבינו גרשום (בבא בתרא קכא:): "יום ט"ו באב יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, ולפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלים מתלמוד תורה אבל אותו היום פסקו ועשאוהו יום טוב שמכאן ואילך היו עוסקים בתורה".

צריכים אנחנו להתבונן בכמה הערות בדברי רבינו גרשום, ולהרחיב את הדברים.

לפי פירושו של רבינו גרשום השמחה והששון שיש ביום ט"ו באב, שלכן אומרים רבותינו ש'לא היו ימים טובים כמו ט"ו באב', הוא מפני שאז היו מתפנים לעסוק בתורה. והנה, בואו ונעשה חשבון, כמה אנשים מכלל ישראל היו כורתים את עצי המערכה. וכי כל עם

ישראל היו הולכים לכרות את עצי המערכה?! זה אינו מסתבר. וכי צריך שילכו מליוני אנשים ויכרתו עצים למערכה?! אם היו עושין כן, לא היה נשאר אילן אחד בארץ ישראל. ועל כרחנו צריכים אנחנו לומר, שהיתה קבוצה מסוימת מכלל ישראל, שהם היו הולכים וכורתים את העצים.

כמה אנשים היו בקבוצה הזו?! לא ראיתי במי מהמפרשים שדבר על זה, אבל אני משער שגם אם נתפוס שיעור גדול ומרובה, לא היו אלו יותר מאלפיים איש, וגם זה יותר מידי. וכמה זמן היו האנשים האלו כורתים עצים?! וכי היו עובדים כל הזמן בלי הפסקה, עד צאת נשמתם?! גם זה אינו מסתבר. צריכים לומר שהיו כמה שעות ביום שהיו מיוחדים לכריתת עצי המערכה.

ואם כן, הבה ונתבונן. בשביל קבוצה אחת מכלל ישראל, שהיה להם כמה שעות של עבודה, נקבע היום הזה יום של ששון ושמחה לכלל ישראל עד שלא היה יום טוב לישראל כמותו וכן"ל?! ויותר מזה, נתבונן בעבודה הזו שלהם. וכי העבודה הזו היתה בה עבירה?! חלילה וחס. אדרבה, העבודה הזו היתה מצוה גדולה. שהרי אחד מהעמודים שהעולם עומד עליו הוא 'העבודה'. מהי העבודה?! **עבודת הקרבנות**. אמנם היום בזמנינו שבטלה עבודת הקרבנות העולם עומד על התפילה שהיא חילוף הקרבנות, אבל בזמן שבית המקדש היה קיים היה העולם עומד על עבודת הקרבנות. וקבוצת האנשים האלו הלכו והתעסקו עם מכשירי עבודת הקורבנות, עם כריתת העצים. ולכאורה הם צריכים לשמוח ולגיל על הזכות שלהם שהם מתעסקים במצוה! ועם כל זה אנחנו רואים שכשמגיע יום ט"ו באב ומפסיקים האנשים האלו לכרות עצים למערכה ויכולים הם להצטרף לכלל ישראל ולשבת לעסוק בתורה, נקבע היום הזה ליום של שמחה וששון בעבור כלל ישראל.

נמצא שלמה ומדוע לא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב?! מפני שביום הזה כלל ישראל זכה שיש עוד כמה שעות של לימוד תורה, על ידי עוד כמה וכמה מישראל. וזהו דבר שאנחנו צריכים להתבונן בו ולחקוק אותו על לבנו.

היום כשמגיע יום ט"ו באב, הוא גם כן יום של שמחה וששון לכולם. למה?! כי כולם נוסעים לים... הרי אנשים מחכים משנה לשנה מתי יגיע הזמן הזה, ועכשיו שעברו ימי בין המצרים, אפשר לנסוע לים. אבל רבותינו לא אמרו שיום ט"ו באב הוא יום של שמחה בגלל שנוסעים לים, אלא בגלל שביום הזה התווספה תורה בכלל ישראל.

מאן דמוסיף - יוסיף

ושורה אחת לאחר מכן אומרת הגמרא במסכת בבא בתרא דבר נורא, 'מאן דמוסיף יוסיף ומאן דלא מוסיף יסיף, מאי יסיף, אמר רב יוסף תקבריה אמייה', בר מינן. ומפרש

הרשב"ם, מיום ט"ו באב הלילות מתחילים להתארך, ואם כן יש יותר זמן להתעסק בתורה, והלא עיקר קנינו של האדם בתורה הוא בלילה (רמב"ם הלכות ת"ת פ"ג ה"ג), ולפיכך אחד כזה שמוסיף עוד שעות של לימוד ושעות של תורה, יוסיף, אורך ימים ושנות חיים ושלום ויסיפו לו, כלשון הרשב"ם, לפי ש'מרבה תורה מרבה חיים' כמאמר התנא באבות (פ"ב, ז). אבל מאן דלא מוסיף, אדם שמקצר ואינו מוסיף בעסק התורה בלילות האלו שאחר ט"ו באב, יסיף, ימות בחצי ימיו רח"ל. והראיה לכך, שתקבריה אמיה, אמו תקבור אותו, דהיינו שהוא מת צעיר בחיי חיותה של אמו, עד שתהיה אמו קוברת אותו.

הדברים האלו הם דברים נוראים, ואינני זוכר עוד דברים נוקבים וחמורים כל כך האמורים בגמרא, שמי שיוסיף יוסיפו לו ויהיה לו טוב, ומי שלא יוסיף, 'תקבריה אמיה' בר מינן. ולכן בימים האלו אנחנו צריכים להחליץ חושים ולהתאזר בגבורה להוסיף בעסק התורה.

ועל מי מוטל להוסיף עכשיו בעסק התורה?! **על כולם**, בלי יוצא מן הכלל, ובלי שום תירוצים. החפץ חיים זצ"ל כתב שיש בני אדם שמתרצים את עצמם למה הם לא עסקו בתורה בכל מיני תירוצים שונים ומשונים. אומר החפץ חיים זצ"ל, גם אם לא נכנס לעצם התירוץ שלך אם הוא יתקבל בשמים או לא, וגם אם נניח שהתירוץ שלך אכן יתקבל בבית דין של מעלה, מכל מקום עם כל זה מה תהיה, עשיר בתורה או עני בתורה?! בוודאי שהוא יהיה עני בתורה. כי גם אם אדם יעלה לשמים אחר מאה ועשרים שנותיו ויאמר תירוץ טוב ומועיל, באופן כזה הדיינים המומחים שיושבים בבית דין של מעלה יענעו בראשם ויאמרו, אכן, האיש הזה צודק, והיה אנוס מללמוד תורה, סוף סוף הלא האיש הזה ישאר עני ואביון לנצח נצחים בלי תורה בידו, ואז הוא יהיה נכוה מחופתו של חבירו ויאכל את בשרו מרוב צער ותוגה כשיראה מה יכל להשיג ומה יכל להרוויח, וכמה הפסיד לעצמו. ולכן אל לו לאדם לתרץ תירוצים. כל אחד ובכל מצב שיהיה, עליו להתגבר ולהתעצם בעסק התורה, ובפרט בימים האלו, שעליהם מזהירה הגמרא במיוחד ובפרוטרוט, כמו שראינו.

יציאתו של רבי אליעזר בן הורקנוס מבית אביו לישיבה

נראה פרק אחד מפרקי דרבי אליעזר (פרק ראשון), שכתב התנא האלוקי רבי אליעזר בן הורקנוס, בו נראה איך היו רבותינו עוסקים בתורה. **מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס שהיו לאביו חורשים והיו חורשים על גבי המענה והוא חורש בטרשים**, לאבא של רבי אליעזר בן הורקנוס היו עבדים ופועלים, והם היו חורשים על גבי המענה, כלומר, על גבי אדמה פשוטה, כזו שאין בה סלעים ואפשר לחרוש בה בקלות, ואילו רבי אליעזר בן הורקנוס היה 'חורש בטרשים', התפקיד שהטילו עליו היה לחרוש באדמה שיש בה סלעים קשים, עבודת פרך.

ישב לו רבי אליעזר והיה בוכה. ראה אותו אביו ואמר לו מפני מה אתה בוכה? אביו של רבי אליעזר רואה את הבן שלו כשהוא יושב ובוכה במקום לעמוד ולחרוש, והוא מתפלל, למה אתה בוכה? הרי חבל על הזמן! צריך לחרוש! שוא מצטער אתה שאתה חורש בטרשים? אולי בהיות וגלגלנו עליך מלאכה קשה לחרוש איפה שיש הרבה סלעים, מפני זה אתה בוכה? עכשיו אני אתן לך לחרוש על גבי המענה. אתן לך לחרוש במישור, במקום שאין בו סלעים ואבנים, ויקל עליך לחרוש.

ישב לו על גבי המענה והיה בוכה. גם כשהלך רבי אליעזר לחרוש בצד השני, היכן שהכל מישור וחלק בלי סלעים, היה יושב שם ובוכה. אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה? עכשיו בכלל אני לא מבין אותך, וכי מצטער אתה שאתה חורש על גבי המענה? הרי זה לא יתכן. אמר לו לאו, השיב לו רבי אליעזר, אתה מנדנד לי ושואל אותי למה אני בוכה ולמה אני בוכה, אספר לך למה אני בוכה. אמר לו שאני מבקש ללמוד תורה. הסיבה שאני בוכה היא לא בגלל עומס העבודה המוטל עלי כשאני חורש בסלעים וכיוצא בזה, אלא מפני שאני לא רוצה להיות החברותא של הפרה... כי אם נפשי חשקה בתורה.

אמר לו אביו של רבי אליעזר לבנו, והלא בן עשרים ושמונה שנים אתה, ואתה מבקש ללמוד תורה? קח לך אשה ותוליד לך בנים ואתה מוליכין לבית הספר. אתה כבר בן עשרים ושמונה, זקן ואיך זה שעכשיו תלך ללמוד תורה? הרי רבותינו אמרו (אבות ה, כא) 'בן חמש למקרא' ואתה כבר בן עשרים ושמונה שנה ועדיין לא נכנסת למקרא, ואם כן איך תעסוק בתורה? - אתה כבר אבוד. אתה יודע מה כן תוכל לעשות? לך ותתחתן, תהיה לך אשה ובעזרת השם יהיו לך ילדים, תשלח אותם לתלמוד תורה ובהיות קיימא לן (סנהדרין קד.) 'ברא מזכה אבא' יהיו הם חליפתך, הם כפרתך והם תמורתך, ואתה תזכה לחיי העולם הבא באמצעותם.

זו היתה העצה של אביו של רבי אליעזר, ואת העצה הזו שומעים גם כן הרבה בזמנינו. אחד שנפשו חשקה בתורה ואומרים לו, 'אתה תלך ללמוד תורה? הרי כבר הראש שלך קירח וזקנך כבר הלבין, ואיך תלך ותעסוק בתורה? תסמוך על הבנים שלך שהם אלו שיצילו אותך ויזכו אותך'. אבל נתבונן ונראה איך רבותינו השיבו על זה.

שמע רבי אליעזר את דברי אביו. מה יגיד לו? לא אמר לו דבר. עשה שתי שבתות ולא טעם כלום. היה שרוי בצער, ולא אכל כלום מרוב צערו. נגלה אליו אליהו הנביא וזכור לטוב ואמר לו, בן חורקנס, למה אתה בוכה? אני רואה שאתה כל הזמן יושב מצטער ובוכה. מדוע אתה בוכה? אמר לו מפני שמבקש אני לעסוק בתורה, הנפש שלי צמאה לדברי תורה, ולא מאפשרים לי לעסוק בתורה. אמר לו אליהו, אם אתה מבקש ללמוד דברי תורה, עלה לירושלים אצל רבן יוחנן בן זכאי. כאן במשפחה ליד אביך ואחיד, לא שייך שתשיג תורה.

'הוי גולה למקום תורה' אמרו רבותינו (אבות ד, יד), ואף אתה, לך ותעלה לירושלים לשיבה הגדולה של רבן יוחנן בן זכאי [שהרי כאן מדובר קודם החורבן], ושם תוכל לעסוק בתורה.

וכך היה. כיון ששמע רבי אליעזר את העצה הזו, הלך אל רבן יוחנן בן זכאי. ישב לו והיה בוכה. נכנס רבי אליעזר לשיבה הגדולה של רבן יוחנן בן זכאי, והיה יושב שם ובוכה. רבן יוחנן בן זכאי רואה שיש כאן פנים חדשות, בא לכאן בחור מבוגר בן עשרים ושמונה והוא יושב ובוכה, אמר לו מפני מה אתה בוכה?! אמר לו מפני שמבקש אני ללמוד תורה. הנפש שלי צמאה לתורה. אמר לו רבן יוחנן, ובן מי אתה?! לא הגיד לו, שתק רבי אליעזר. אמר לו רבן יוחנן לרבי אליעזר, מימך לא למדת קריאת שמע ולא תפילה ולא ברכת המזון?! אלו הם שלשת הדברים השכיחים והתדירים ביותר, תפילה, קריאת שמע וברכת המזון. האם אתה יודע אותם?! אמר לו רבי אליעזר, לא. אני לא יודע ברכת המזון, לא יודע תפילה, ולא יודע קריאת שמע. ממש עם הארץ גמור ומוחלט.

אמר לו רבן יוחנן, עמוד ואלמדך שלשתם. אלו הם ידיעות בסיסיות, להתפלל, לקרוא קריאת שמע ולברך, ואני אלמד אותך עכשיו את שלשת אלו. ישב והיה בוכה. עדיין ממשך רבי אליעזר לבכות. אמר לו רבן יוחנן, בני, מפני מה אתה בוכה?! אמר לו שאני מבקש ללמוד תורה ואני מפחד שעכשיו שלימדת אותי תפילה קריאת שמע וברכת המזון, תסתפק בזה ותאמר לי 'מספיק שלמדת את הדברים האלו, וכבר כתוב בשלחן ערוך (רמ"א יו"ד סימן רמ"ו ס"א) שמי שקרא קריאת שמע שחרית וערבית יצא ידי חובת תלמוד תורה'. ואני לא רוצה לצאת ידי חובת תלמוד תורה בקריאת שמע ולהסתפק בשלשת הדברים האלו שלמדת אותי, כיון שנפשי חשקה לעסוק בתורה כדבעי.

מסירות נפשו של רבי אליעזר על התורה

כשראה רבן יוחנן את הצמאון הגדול של רבי אליעזר לתורה, היה אומר לו שתי הלכות כל מי השבוע והיה חוזר לו עליהן ומדבקן. היה רבן יוחנן משנן לרבי אליעזר שתי הלכות והיה חוזר אתו עליהם שוב ושוב עד שהיה רבי אליעזר יודע את הדברים. עשה שמונה ימים ולא טעם כלום, עד שעלה ריח פיו לפני רבן יוחנן בן זכאי. רבי אליעזר התחיל לעסוק בתורה מתוך צמאון עצום, ובמשך שבוע לא הכניס לפיו כלום, עד שעלה ריח פיו.

ובמדרש (עיין אבות דרבני נתן פ"ו, ג) מובא נוסח שונה מעט, שכשהיה רבי אליעזר יושב ועוסק בתורה ביחד עם רבן יוחנן, היה רבן יוחנן מריח ריח לא טוב מפיו של רבי אליעזר. אמר רבן יוחנן לתלמידים, אמרו לי, מה הוא אוכל?! אמרו לו, אנחנו לא יודעים. אנחנו פוגשים את רבי אליעזר בבית המדרש כשהוא בא ללמוד, אבל אנחנו לא יודעים מה הוא אוכל וכמה זמן הוא ישן. אמר להם רבן יוחנן, תמהרו ותבלשו אחריו, ותבדקו היכן הוא

מתאכסן. הלכו ובדקו אחריו, ומצאו שהוא מתארח באיזו בקתה עלובה. שאלו את בעלת הבית, מה הוא אוכל?! את מכינה לו משהו לאכול?! אמרה להם ההיא, לא ולא. הוא מגיע לכאן בחצי הלילה, ובאשמורת הוא כבר קם והולך. שאלו אותה, אם כן, ממה הוא אוכל וכיצד הוא מתקיים?! אמרה להם, אני לא יודעת. יש לו איזה שק ואני רואה איך שהוא מוציא מהשק הזה איזה דברים ואוכל.

פתחו התלמידים את השק הזה ומה מצאו?! **אדמה**. זה היה מאכלו של רבי אליעזר הגדול. למה?! כיון שרבי אליעזר עזב את הבית שלו בלי דמי כיס... הוא ברח משם, ולא היה לו דבר להתפרנס ממנו. מה היה לו לאכול?! אדמה. ומכיון שאכל אדמה, היה ריח רע נודף מפיו. ישב והיה בוכה. אמר לו רבן יוחנן, מפני מה אתה בוכה?! אמר לו מפני שהעמדתני לפניך כאדם שמעמיד לפניו כמוכה שחין. אני רואה שאתה קצת מסתייג ומתרחק ממני בגלל הריח. אמר לו, בני כשם שעלה ריח פיך לפני כך יעלה ריח חוקי תורה מפיד לשמים. אחרי שהתברר לרבי יוחנן מה מקור הריח הזה וממה הוא נובע, וכיון שראה את הצמאון העצום והאדיר של רבי אליעזר לתורה, אמר לו, כיון שאתה מפקיר את עצמך לתורה, אני מברך אותך שכמו הריח הזה, כך יעלה ריח חוקי תורה מפיד לשמים.

אמר לו רבן יוחנן, בני, בן מי אתה?! אתה כל הזמן מסתיר ממני את הפרטים ולא מגלה מהיכן אתה ומי אתה, ועכשיו ברצוני לדעת מאיזו משפחה אתה. אמר לו רבי אליעזר, יודע אני מי אני?! אליעזר בנו של הורקנוס אני. אמר לו והלא בן גדולי עולם אתה, הרי הורקנוס אביך מפורסם בעשירותו בכל העולם, ולא היית מגיד לי?! אם היית אומר לי שאתה הבן של הורקנוס, היינו עוזרים לך, חייך אתה סועד אצלי, היום אתה תבוא ותאכל אצלי כמו שצריך. אמר לו כבר סעדתי אצל אכסניא שלי. זו היתה תשובתו של רבי אליעזר, וכבר ראינו מה הוא היה אוכל אצל האכסניא שלו - אדמה.

עלייתו של הורקנוס לירושלים וגדלותו של רבי אליעזר

עד כאן הסיפור עם התחלת לימודו של רבי אליעזר הגדול, בפרק ראשון שבפרקי דרבי אליעזר. בפרק שני מסופר מה היה אחרי שרבי אליעזר ברח מבית אביו והלך לעסוק בתורה בשקידה עצומה שכזו. עברה תקופה ארוכה, ורבי אליעזר לא חזר לבית אביו. הוא יושב בישיבה של רבן יוחנן ולומד וגודל בתורה.

אמרו לו בניו של הורקנוס לאביהן, עלה לך לירושלים ותנדה את בנך אליעזר מנכסך. אנחנו רואים שהבן שלך, בן העשרים ושמונה, הזניח אותך, ברח ממך והלך לישיבה ללמוד תורה, ואם כן מה לו ולנכסך?! וכך הבנים קטרגו לפני אביהן עוד ועוד ואמרו לו, 'הרי אתה זקן, ואליעזר בנך במקום לעזור לך ולתמוך בך, הלך לו לדרכו. עוד מעט אתה תמות בשעה

טובה ומוצלחת, ואז אליעזר יבוא ויאמר 'גם אני בן וגם אני רוצה ירושה ונחלה'. וכי מגיע לו?! עלה לירושלים ונדה אותו מנכסך.

עלה לירושלים לנדותו. חזקה על לשון הרע שיתקבל כמו שאמרו רבותינו, וכשאומרים לאדם דברים כאלו שוב ושוב, הדברים בסוף חודרים ומשפיעים. **עלה לירושלים ומצא שם יום טוב לרבן יוחנן בן זכאי.** הוא נכנס לישיבה של רבן יוחנן בן זכאי, והנה הוא רואה שכולם שם ששים ושמחים, והיו כל גדולי המדינה סועדין אצלו, בן ציצית הכסת נקדימון בן גוריון וכלבא שבווע, העשירים המופלגים האלו שהיו בירושלים שיכלו לזון את כל ירושלים עשרים ואחת שנה, כמו שאמרו בפרק הנוקין (גיטין נז.). אמרו לו לרבן יוחנן, הרי אביו של רבי אליעזר בא. הנה בא הורקנוס, העשיר המופלג. כנראה הוא שמע שיש כאן סעודה וחגיגה גדולה ובה משתתפים כל הנכבדים, ולכן גם הוא הגיע.

עשו לו מקום. הושיבו אותו שם במקום מכובד אצל רבן יוחנן בן זכאי. נתן רבן יוחנן בן זכאי את עיניו ברבי אליעזר ואמר לו, אמור לנו דבר אחד מן התורה. רבי אליעזר הזה שלא ידע כלום עד גיל עשרים ושמונה, שהיה עם הארץ גמור ולא ידע מהי ברכת המזון, מימיו לא התפלל ומעודו לא קרא קריאת שמע, מבקש ממנו עכשיו רבן יוחנן 'עמוד וערוך תלמודך', ותכבד אותנו בדבר אחד מן התורה. השיב רבי אליעזר לרבנו, איך אני יכול להגיד דברי תורה בנוכחותך, כאשר כל תורתך ממך היא?!

אמר לו רבן יוחנן, שמא ממני אתה מתבייש?! הריני עומד מאצלך. אם הנוכחות שלי מפריעה לך לעמוד ולומר דברי תורה, אלך ואעמוד בחוץ ואשמע משם, ואתה תעמוד כאן ותדבר דברי תורה. עמד רבן יוחנן והלך לו לחוץ, והיה רבי אליעזר יושב ודורש, ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו כקרנותיו של משה רבינו ואין אדם יודע אם יום אם לילה. בא לו רבן יוחנן מאחוריו ונשקו על ראשו ואמר, אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלציכם. אשריכם אבותינו הקדושים שרבי אליעזר הוא נכד ונין שלכם. מדוע?! מפני גדלותו של רבי אליעזר. הלא מהיכן הגיע רבי אליעזר?! בור ועם הארץ היה, הדיוט גמור, והנה עכשיו הוא יושב ודורש והשכינה שורה עליו עד ש'פניו מאירות כאור החמה ואין אדם יודע אם יום אם לילה', וכי יש לך גדלות מזה?!

אמר הורקנוס, אביו של רבי אליעזר, למי אמר כך?! הורקנוס התעניין, את מי רבן יוחנן משבח כל כך?! אמרו לו, לרבי אליעזר בנך. הבן שלך הוא זה שישב ודרש את הדרשה הנפלאה והנשגבה הזו. אמר, ככה?! כך היה לומר, 'אשרי אני שיצא זה מחלצי'... מה זה שהוא אמר 'אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלציכם', הרי הוא יצא מחלצי וגם אני צד בדבר... היה רבי אליעזר יושב ודורש ואביו עומד על רגליו, כיון שראה אביו עומד על רגליו נבהל, אמר לו אבא שב שאיני יכול לומר דברי תורה ואתה עומד על רגליך. לא יתכן שאני אדרוש בישיבה ואתה תעמוד על רגליך, ואני מבקש ממך שתשב.

אמר לו הורקנוס לרבי אליעזר, לפני כל הציבור העצום וכל התלמידים של רבן יוחנן, לא על כך באתי אלא לנדותך מנכסי באתי, ועתה שבאתי לראותך וראיתי כל השבחה הזוה - הרי אחיך מגודים מהם והם נתונים לך במתנה. עכשיו שאני רואה מהי מעלת התורה, אדרבה ואדרבה, את כל אחיך המסיתים והמקטרגים אני מגדה מנכסי, וכל נכסי נתונים לך במתנה. ובאמת, מי הם האחים של רבי אליעזר?! כאן אנחנו נתקלים בהם ויודעים שהיו אחים לרבי אליעזר. מישהו יכול לומר איזה שמועה משמם?! מישהו שמע איזה דבר הלכה מהם?! - כלום. הם שהתעסקו עם הפרות והמחרשות לא נשאר מהם זכר. ולעומתם, רבי אליעזר שהפקיר את הכל והמית את עצמו באהלה של תורה וזכה לכל המדרגות האלו שראינו כאן, אחרי פטירתו היה נכנס רעו ועמיתו רבי יהושע לבית המדרש וכשהיה רואה את האבן שישב עליה רבי אליעזר כשעסק בתורה, היה מנשק אותה ואומר, אבן זו היא כמו הר סיני, שפה ישב רבי אליעזר ועסק בתורה (שיר השירים רבה פ"א, כ).

אמר לו רבי אליעזר, הרי אני שווה כאחד מהם. אני לא רוצה ליטול לעצמי את כל הנכסים ואיני צריך אותם, והרי אני כמותן, אלו קרקעות בקשתי לפני הקב"ה היה נותן לי שנאמר 'לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה'. אלו כסף וזהב בקשתי היה נותן לי שנאמר 'לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות', אלא לא בקשתי מלפני הקב"ה אלא תורה בלבד שנאמר 'על כן כל פקודי כל ישרתי כל אורח שקר שנאתי', וכל שאר עניני העולם הזה הם הבל הבלים.

מידותיו ומעלותיו של רבי אליעזר בן הורקנוס

זה היה רבי אליעזר הגדול. ובמסכת סוכה (כח). אמרו רבותינו, תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שישבת בגליל העליון, וידוע שסתם רבי אליעזר הוא רבי אליעזר הגדול, רבי אליעזר בן הורקנוס. ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה. רבי אליעזר שהיה גדול הדור הגיע לשבות בגליל העליון, וכיון שהגיע גדול הדור, מיד הגיעו לשאול אותו את כל השאלות והספיקות שהיו להם בהלכות סוכה. שמונה עשרה אמר להם, שמונה עשרה שאלות פשט להם מיד, ושתיים עשרה אמר לא שמעתי. על שתיים עשרה האחרות אמר להם, לא קבלתי מרבתי, ואיני יכול להשיב לכם עליהם.

אמרו לו כל דבריך אינם אלא מפי השמועה?! וכי אתה לא יכול להגיד דברים משלך?! אז מה אם לא שמעת על השאלות האלו כלום מרבתיך, הלא מכל מקום רבי אליעזר

א. בענייני איני כעת זוכר עוד תנא בששה סדרי משנה ובתוספתא שתיארו אותו בתואר הזה "גדול". רבי עקיבא ורבי מאיר וכל שאר התנאים הקדושים, לא כינו בתואר הזה, לבד רבי אליעזר. זה עצמו מלמד הרבה, שהרי רבותינו לא נתנו שבחים סתם כמו בזמן שלנו, וכל מילה מדבריהם מדוקדקת להפליא. (במסכת עוקצין (פ"ט מט"ו) ובתוספתא מסכת ערלה (פ"א מ"ה) ודוק).

הגדול הנך! גדול הדור אתה, ולמה לא תגיד מה שאתה חושב מדעתך?! אמר להם הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי, אתם כופים ומאלצים אותי לומר דברים שלא שמעתי מרבותי, ואינני יכול לעשות את זה. ודעו לכם כי מימי לא קדמני אדם לבית המדרש, כשאני בא ליישיבה אני הראשון, ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, יש אחד שהוא אכן הראשון שמגיע לבית המדרש וכבר באשמורת הבוקר הוא בבית המדרש, מדוע?! כיון שהוא רוצה לזכות להיות הראשון. ואחרי שהוא מגיע ורואה שהוא הראשון הוא אומר, 'יופי, הקדים אותי ולא השיג אותי אף אחד, ועכשיו אני יכול להמשיך כאן את השינה'... אבל הוא כשהיה מגיע ראשון לבית המדרש היה יושב ולומד, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי, מי היה תמיד האחרון שיצא מבית המדרש?! - אני.

עוד מונה רבי אליעזר את מעלותיו, לא שחתי שיחת חולין, רבי אליעזר נפטר בהיותו קרוב לגיל מאה, כמו שכתוב בספר סדר הדורות, ומעולם הוא לא שח שיחת חולין, בדברים של מה בכך. לא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם, כל תורתי היא ממה ששמעתי, ומעודי לא אמרתי מודלי.

וממשיכה הגמרא, אמרו עליו על רבי אליעזר, שמימיו לא הרחיק דברי תורה במבואות המטונפות, אדם יכול לשים לב שהרבה פעמים דווקא כשהוא הולך למקום שאסור לחשוב בו בדברי תורה, אז צצים לו חידושי תורה מופלגים כאילו היה רבן של ישראל... זה יצר הרע מיוחד לדבר הזה, ועל אדם לדעת שהיכן שאסור לחשוב בדברי תורה עליו להסיח דעת מדברי התורה, ונראה אותו איך שהוא מחדש את החידושים המופלגים הללו כשהוא יושב בבית המדרש... גם על גדול השקדנים, רבי זלמן, אחיו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, ספרו עליו (ספר תולדות אדם) שמעולם לא שח שיחת חולין ותמיד היו כל דיבוריו בדברי תורה, אבל היה מקום אחד שבו היו יכולים לראות אותו כשהוא יושב ומדבר על העצים ועל האבנים וכל עסקי הטבע. היכן?! במקוה. בכל יום שישי כשהיה הולך

ב. אומרים בשמו של גדול אחד, שרבי יהודה הנשיא, רבינו הקדוש, בסדר המשניות שלו מרמז על הדבר הזה. שכן, התנא הראשון שנזכר בששה סדרי משנה מי הוא?! רבי אליעזר. שכן אומרת המשנה במסכת ברכות (פ"א, א), 'מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר'. למה הדיבור הראשון בפתיחת התורה שבעל פה שייך לרבי אליעזר?! כיון שהוא הראשון שהיה מגיע בכל פעם לבית המדרש.

וביצד מסיימת המשנה האחרונה במסכת עוקצין (פ"ג מ"י) גם במימרא של רבי אליעזר. לפי שאף אחד לא יצא מבית המדרש אחריו, ותמיד הוא היה המסיים והאחרון בבית המדרש, (במסכת עוקצין שם (פ"ג מ"א) נזכרו בית הלל ובית שמאי בכללות ללא שם המפורש כמו רבי אליעזר, מה כם שרבי אליעזר שמותי דביינו מבית שמאי כמו שכתבו התוספות (שבת קל ב') ועוד).

לטבול, היה רבי זלמן שמא יחשוב שם בדברי תורה, ולכן היה מדבר בענינים של מה בכך.

אלו הם גדולי ישראל המופלגים שכל ענינם וכל עמלם ושיגם ושיחם בדברי תורה, ולכן במבואות המטונפות היו צריכים להתאמץ כדי להסיח דעת, שלא להרהר בדברי תורה. ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה, מעולם לא ראו את רבי אליעזר כשהוא יושב וחולם, תוהה ובוהה. תמיד הוא יושב וגורס, יושב ושונה משניות, יושב ועמל בתורה. ומי שרגיל לעסוק כך בתורה שכל הזמן פיו גורס ועוסק בתורה הקדושה, גם בשינה שלו זה כך, וכמו שמספרים בניו של הגאון מווילנא זצ"ל בהקדמתם לחיבורו על השלחן ערוך, שאביהם הגר"א בזמן שהיה ישן, היה פיו מדבר בדברי תורה, והיו שומעים אותו כשהוא מדבר פסוקים, משניות, גמרא והלכה.

ממשיכה הגמרא לדבר בשבח רבי אליעזר, ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו. רבי אליעזר היה נוהג כבוד עצום בתלמידיו, ואם מישהו היה דופק בדלת הישיבה הוא לא היה אומר לאחד התלמידים 'במחילה, אתה יכול לפתוח את הדלת'!! אלא היה קם בעצמו ופותח את הדלת. למה?! כי נהג כבוד בתלמידיו יותר מכבוד עצמו, ולא רצה להשתמש בהם. ולא אמר הגיעה העת לעמוד מבית המדרש, חוץ מערבי פסח וערבי יום הכפורים. מעולם לא אמר רבי אליעזר 'נגמר השיעור, תלכו לבית', חוץ מערבי פסח כדי שיישנו התלמידים והבנים ביום כדי שיהיו נעורים בלילה, וגם בגלל הטרדות המרובות והצורך ללכת להקריב קרבן פסח, וכן בערב יום הכפורים שהוא יום טוב וצריכים ללכת לאכול סעודה המפסקת, ואז היה רבי אליעזר אומר שצריכים לעמוד מדברי תורה וללכת לקיים את מצוות היום.

המוסר והלקח שלמד רבי אליעזר מהזבילים והתבנים

זו היא שקידתו העצומה של רבי אליעזר שלא מצאנו לה חבר ורע, והנה בואו ונשמע סיפור שספרו עליו רבותינו במדרש שיר השירים (פ"א, ט).

מעשה ברבי אליעזר, אומרים רבותינו, שהיה הולך באשמורת הבוקר ללמוד תורה, והנה בשעה שהוא יוצא והולך לעסוק בתורה, הוא רואה שכבר יש אנשים שהקדימו אותו. מי הם?! 'הזבילים והתבנים', כלשון המדרש. אלו שמטפלים בתבן ובאשפתות, כמו לפניו

ג. על רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל אומרים שכשהיה קם בבוקר היה הדיבור הראשון שלו, 'רבי זרח (תלמידו ומשמשו), תביא מהר את המים לנטילת ידים, כיון שתירצתי את הרמב"ם בשלשה אופנים...' יש אחד שכשקם משינתו הוא נאנח אנחה גדולה ומרה, 'אוי, למה קמתי?! היה טוב יותר אם הייתי ממשיך לישון...' אבל הוא היה קם בששון ושמחה ורץ לתלמודו ולחידושו שחידש בלילה. אלו הם חכמי ישראל שכל המח שלהם מלא ועסוק רק בדברי תורה.

והנה הם כבר עסוקים במלאכתם, בזיבול הגינות והפרדסים וכיוצא. אמר רבי אליעזר, ומה אלו בשביל חיי העולם הזה, בשביל הפרנסה שלהם, כבר קמו מוקדם כל כך, אני שהולך לעסוק בתורה על אחת כמה וכמה. בוודאי אני צריך לקום לפנייהם ועלי ללכת לעסוק בתורה מוקדם יותר.

וצריכים להעיר כאן הערה. האם רבי אליעזר שאל וברר מתי הזבלים והתבנים האלו הלכו לישון?! אולי הם הלכו לישון בשש בערב, ולכן קמו בשתיים בבוקר?! הוא, רבי אליעזר, יושב ועוסק בתורה עד חצות הליל וכל שינתו היא שתי שעות, ומנין לו כמה שעות הם ישנו?! אבל במדרש לא כתוב שהוא שאל את השאלה הזו, ולא עניין אותו בכלל מתי הם הלכו לישון. הוא הסתכל על דבר אחד והתפעל מזה שהם קמו כל כך מוקדם ואמר, אם הם קמו כל כך מוקדם בשביל חיי העולם הזה, בשביל חיי העולם הבא על אחת כמה וכמה שעלי לקום מוקדם. למה?! כי את רבי אליעזר לא מעניין התירושים האלו שאפשר לתרץ ולומר 'הם קמו מוקדם כי הלכו לישון מוקדם', וכל כמה שהוא יכול לחייב את עצמו יותר בשקידת התורה, הוא מחייב.

והיה רבינו החפץ חיים זצ"ל אומר, מעתה אל לך להתפלא בכלל על גדלותם של רבותינו, כשאתה רואה את עוצם שקידתם על התורה, כמו שאנחנו רואים כאן אצל רבי אליעזר. מדוע?! מפני שאין לך דבר המרום את האדם ומעלה אותו כמו עסק התורה, ובהיות ורבותינו הפקירו את עצמם על עסק התורה ושקידת התורה, זכו למעלות התורה, וכל מי שעוסק בתורה זוכה למלכות כמאמר התנא באבות, והתורה מגדלתו על כל המעשים, וכל עניני הבריאה נתונים בידי עמלי התורה.

שמעתי מרבינו הגדול רבי בן ציון אבא שאול [זצ"ל] (שליט"א) סיפור נורא על הבבא סאלי זצ"ל, והוא שמע את זה מעד ראיה. בקהילה שם בארצות מרוקו בנו פעם מקווה, והיו צריכים מי גשמים כדי שהמקווה יהיה כשר. שם במרוקו הגשמים לא מצויים, אבל התפללו שירדו גשמים, ואכן ירדו גשמים והתמלא אוצר המקווה במי גשמים. אחר כל זה, בימות הקיץ, בא חכם אחד ואמר לבבא סאלי 'אדוני הרב, מצאתי בתשובות 'בית יהודה', תשובותיו של הגאון רבי יהודה עייאש זצ"ל, שהוא כותב תשובה בהלכות מקווה ולפי דעתו יש במקווה שלנו איזה פקפוק, כך שאיננו חלק לפי כל הפוסקים'.

כיון ששמע כך הבבא סאלי, צווה לאחראים לרוקן את כל המים מאוצר המקווה. אמרו לו האנשים, כבוד הרב, אם נרוקן את המים מהיכן נשיג מים חדשים?! אבל הבבא סאלי התעקש ואמר להם שירוקנו את המים. רוקנו את כל המים ותקנו את כל מה שצריך לתקן.

ד. מדוע באמת צווה הבבא סאלי לרוקן את מי האוצר?! מפני דברי המסילת ישרים (פרק ו') שכותב שכל פעם כשאדם בא להקל קולא עליו לבדוק בשבע עינים אם הקולא הזו אכן מעוגנת בהלכה והיא

אחר שסיימו, עמד הרב בחוץ ואמר כך: רבון העולמים, אנחנו עשינו את רצונך על הצד היותר טוב וחששנו לשיטתו של הגאון רבי יהודה עייאש זצ"ל. ואז פנה הבבא סאלי ואמר, רבינו יהודה, מפני כבודך ומשום שיטתך עשינו מה שעשינו, ולכן אנחנו מבקשים שתהיה מליץ ישר בעדנו בשמים שירד לנו גשם'. ומיד, אף שהיה זה בימות הקיץ, ירד גשם.

איך זה שבימות הקיץ ירדו גשמים?! כאן בארץ ניסו לטפס על העננים איזה חומרים כדי שיורידו גשמים, ולא יצא מזה שום דבר... וכאן בתפילה אחת של הבבא סאלי ירדו גשמים. איך זה יתכן?! על זה היה אומר החפץ חיים, אל תתפלא על זה. וכי אתה יודע איזה שקידת התורה היתה לו?! אתה יודע איזה עמל תורה היה לו, ואיזה מסירות נפש על חינוך הבנים היתה לו?! וכשיש באדם את כח התורה, אזי התורה נותנת לו מלכות וממשלה, ולכן כשהוא מבקש שירד גשם יורד גשם, ואילו היה מבקש שירד מקווה מהשמים, גם מקווה היה יורד, והדברים הם דברים פשוטים ואין בזה ספק כלל ועיקר. (וכמו שהארץ בזה בספר נפש החיים (ש"ד פ"ח) ועיין שם פט"ז).

ישרה וברורה, או שזהו היצר הרע שלוחש לו 'תקל, לא נורא'. אל לו לאדם להגיד, 'אני סומך על המקילין' ולפטור את עצמו בזה, ועליו לבדוק היטב שהוא איננו המיקל היחיד...

ואם בכל התורה כולה כך היא ההנהגה, קל וחומר שכך הוא בעניני המקוואות, טהרתן של ישראל, שכתוב בפוסקים (תשב"ץ והובא בבית יוסף סימן ר"א) שחוששים בענינים אלו לכל השיטות כולן. למה?! כיון שהיסוד של כלל ישראל הוא טהרת המשפחה, שיהיו הנשמות קדושות ולא ח"ו פגומות וטמאות. ולכן גם אם בדרך כלל לא חוששים לשיטות מסוימות, בעניני מקוואות חוששים ומחמירים יותר מכל דבר אחר.

ובזה נבין למה תמיד כשאומות העולם באו וגזרו גזירות על ישראל, אחת הגזירות היא על ביטול המקוואות, וכמו שמפורש במסכת מעילה (יז א') שהרומאים גזרו על זה, וכמו שכותב בעל הטורים בפרשת וישב (בראשית כו, כב) שגם היוונים גזרו על זה. מדוע?! כי האומות יודעים שאם כלל ישראל מקולקלים בדבר הזה, הרי הם אבודים. כי בלי יסוד – אין בית, ואם היסוד מקולקל ומושחת, כל הבנין יתמוטט. (ועיין בספר חוקי רצונך סימן א' דף ד' ואילך).

ה. כשפתחו בעירו של הבבא סאלי בית ספר ללימודי חול, עמד הבבא סאלי וצווה שכולם יוציאו משם את בניהם. כיון שראה שיש כאלו שלא שומעים בקולו ומתפתים להשאיר את בניהם בבית הספר ההוא, עם כל מיני תירוצים שצריך לתת לילד 'השכלה' ועוד הבלים כעין אלו, עמד הבבא סאלי ואמר, מי שלא יוציא את הבן שלו מבית הספר הזה, לא יוציא את שנתו. וכששמעו אזהרה כזו, נבהלו כולם והוציאו משם את בניהם.

למה?! כי איך יתכן שאדם ישלח את בנו למקום שמלמדים אותם דברי מינות ואפיקורסות?! הרי הבנים שלנו הם הערבים שלנו, ועל האדם לחנך אותם על ברכי התורה והמצווה.

כל העוסק בתורה הרי זה מתעלה

כך זה בכל דור ודור. ואלו הם דברי החפץ חיים (תורת הבית פרק שביעי): **אנחנו תמהים בנפשנו הרי ה' יתברך השפיע בדורות הראשונים ריבוי חכמה מאד כמו שכתוב 'כי ה' יתן חכמה', ולמה נתמעט כעת?! למה רק אצל חלק קטן מהציבור יש את החכמה, לשרידים אשר ה' קורא?! הרי יד ה' לא תקצר גם היום, ואם הקב"ה נתן בדורות הראשונים כל כך הרבה ריבוי חכמה וכל כך הרבה עוז וממשלה, למה בזמננו אין את זה?! אלא שהקב"ה נותן חכמה לבני אדם לפי ערך הכנותם לקבלה, וכמו שכתוב 'אנכי ה' המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו', ולפי הרחבת הפה שלך, כך אמלא אותו בתורה ובחכמה.**

מי שפותח את הפה שלו בצמאון לתורה כמו רבי אליעזר הגדול שראינו כמה היה בוכה ומצטער בשביל לימוד התורה וכמה הפקיר את עצמו על שקידת התורה, אכן יזכה גם הוא לחכמה ולממשלה, ויהיה יושב ודורש ופניו יאירו כמו משה רבינו.

'יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך' (תהלים לג, כב). לפי מדת הייחול התקוה הרצון וההכנה, כך נמשך על האדם חסד ה'. ואסור לאדם לומר שהוא לא נכלל בגדר הזה, כי כל אחד ואחד לפי מה שיבקש וירצה, כך יקבל.

רבינו הגדול הסטיילפער זצ"ל כותב במכתבים שלו מכתב לחזק את אותם התלמידים שקורה להם מידי פעם 'משבר'. היצר מגיע לאדם ומידי פעם לוחש לו 'אתה לא מתקדם, מי יודע מה יצא ממך, אולי נגר', וכך מייאש אותו ושובר אותו. באמת זו טעות כי מי שעוסק בתורה ומחובר לחי החיים ית"ש, לא שייך שיהיה אצלו משבר, שהרי בכל דף גמרא שהוא לומד הוא עולה ומתעלה, וגם אם הוא לא רואה את זה עכשיו הסיבה היא כי עכשיו זו תקופת הזריעה, ולבסוף תבוא תקופת הקצירה.

1. בענין זה שאמרו שהיה רבי אליעזר יושב ודורש ופניו מאירות כאור החמה ואין אדם יודע אם יום או לילה, כותב הגאון האדר"ת ז"ל, שהיה רבה של ירושלים ת"ו, חידוש נפלא [והאדר"ת כותב שאת החידוש הזה חידש כשהיה ילד 'כבר שית', כבן שש]. בהגדה של פסח כתוב מעשה ברבי אליעזר ורבי טרפון ועוד חכמים שהיו יושבים ומספרים בליל הסדר בעניני יציאת מצרים כל הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם 'רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית'.

שאל האדר"ת, למה היו צריכים התלמידים לבוא ולומר להם שהגיע זמן קריאת שמע, וכי הם לא ראו שהשמש עלתה והגיע הבוקר?! אלא, אמר האדר"ת, ביאור הדבר הוא כי ישב עמהם רבי אליעזר, וכשרבי אליעזר היה יושב ודורש היו פניו מאירות כאור החמה ואין אדם מכיר אם יום או לילה, ולכן לא ידעו המסובים שם אם יום עכשיו או לילה, עד שהגיעו התלמידים ואמרו להם, 'רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית'.

ישב אצלי בן תורה אחד והוא כמעט בוכה בדמעות שלישי. מה קרה?! הוא מספר שהוא לומד בישיבה אחת, לימודו לא עולה לו יפה והוא אינו רואה ברכה בתלמודו. שאלתי אותו, תגיד, אתה באמת יושב ולומד ברצינות, או שאתה סתם מתבטל שם?! והוא השיב, כל יום אני לומד מניימום עשר שעות, ולפעמים אפילו שלוש עשרה וארבע עשרה שעות. שאלתי אותו, וכמה שנים אתה לומד?! והוא עונה, שנים עשרה שנה. שאלתי אותו שוב, ואכן אתה באמת יושב ולומד כל הזמן?! והוא אומר, כן, אני לומד ברצינות. וראיתי שאכן ניכרים דברי אמת.

אמרתי לו, תראה חביבי, אני לא יכול לעזור לך, אבל אגיד לך משנה אחת במסכת אבות. התנא אומר (פ"ו, ב), רבי יהושע בן לוי אומר כל הלומד תורה הרי זה מתעלה. ואם כן, בוא ונבחן. התנא אומר שכל מי שלומד תורה הוא מתעלה, ואתה אומר שאתה לומד ושוקד ולא מתעלה, ונמצא אם כן שאתה חולק על התנא וסובר שהוא לא צודק. תגיד, במחלוקת כזו, הלכה כמו מי?...!

בוודאי שהלכה כמו התנא רבי יהושע. ואם כן, אמרתי לו, תלך לחיים טובים ולשלום. שמע את זה הצעיר הזה, חיך והלך. למה?! כי באמת זה כך. אם אדם יושב ולומד אין ספק בכלל שהוא עולה ומתעלה, גם אם הוא לפי שעה לא רואה את זה במוחש נגד עיניו. **מכל** מקום היצר לא נותן לאדם מנוח ומנסה בכל דרך להפיל אותו, לשבור אותו ולייאש אותו, ואנחנו צריכים להתגבר עליו תמיד.

תלמידו של החתם סופר שעלה והתעלה לגדול בישראל

רבינו הסטייפלער ז"ל בספרו חיי עולם (פרק י"ב) במכתב ההוא מספר סיפור על הישיבה של רבן של ישראל רבינו החתם סופר, סיפור כעין מעשה דרבי אליעזר. יום אחד, כותב שם הסטייפלער, הגיע לישיבה של החתם סופר בפרשבורג בחור מבוגר ואמר שנפשו חשקה בתורה. בישיבה של החתם סופר היו גאוני ארץ ותלמידי חכמים מופלגים, עד כדי כך שהחתם סופר בעצמו כותב באחד המקומות שכאשר הוא נכנס לישיבה להגיד שיעור הוא מפחד. מדוע?! כי לא היו התלמידים האלו תלמידים שאתה יכול לומר להם כל מה שתרצה, אלא תלמידים שיודעים בבלי וירושלמי בעל פה. ופעם אחת, כך סיפר החתם סופר בעצמו, היו צריכים באחד השיעורים לספר המרדכי (מרביתנו הראשונים תלמיד מהר"ם מורנובורג) וביקש החתם סופר מאחד התלמידים שיגש לספריה ויביא את ספר המרדכי כדי שיראו את לשונו בפנים. קם תלמיד אחר ואמר, 'במחילה כבוד הרב, בשביל מה לך הספר?! אני אגיד לך את הלשון של הספר, וזה לשונו', וכך אמר מילה במילה דף שלם מתוך ספר המרדכי בעל פה.

אלו היו האריות בפרשבורג. והנה מגיע אחד מבוגר שנפשו חשקה בתורה. שואלים אותו מה אתה יודע?! והוא משיב, כלום. גם את אותיות האל"ף ב"ת אינו יודע, כמו תם מן ההגדה. ביזמינו אם אחד היה מגיע במצב כזה, מה היו אומרים לו?! את העצה שהורקנוס נתן לבן שלו, לך תתחתן ותוליד בנים שיעסקו בתורה, כי אתה כבר אבוד.

אבל החתם סופר לא אמר לו כך. פנה החתם סופר לתלמידיו ואמר להם, אתה, תלמיד פלוני, תלמד אותו את התפילה בסידור, אתה תלמיד אלמוני, תלמד אותו לומר ברכות, וכך הלאה והלאה. ואכן, התחילו התלמידים ללמד אותו את הדברים הבסיסיים. אלא מאי?! "שתי מעלות טובות" היו לאותו אחד. המעלה הראשונה, שהיה לו ראש אבן. מה זה ראש אבן?! גם עם פטיש אוויר לא תצליח להכניס כלום לראש האטום והחתום שלו. והמעלה השנייה, שגם אם אירע נס והוא הצליח לקלוט משהו, למחרת נשכח כל השבע ההוא, וכאשר שאלו אותו מה למדנו אתמול, היה עונה כן מה למדנו אתמול גם אני שואל.... היה עונה והוא לא זכר דבר ממה שלמד אתמול.

עבר זמן, עד שהתלמידים נקעה נפשם ובאו אל החתם סופר ואמרו לו, רבינו, התייאשנו. מה אנחנו יכולים לעשות?! אתה יכול לקחת בול עץ וללמד אותו משהו?! אמר להם החתם סופר, אין דבר כזה. 'ותן חלקנו בתורתך', ככולנו עמדנו בהר סיני וכולנו קבלנו את התורה, וכל מי שהוא יהודי יש לו חלק ונחלה בתורה. יכול להיות שיש לו קליפה גסה על מוחו, ואם נכה על קדקדו יום יום, בסוף תתבקע הקליפה וייעשה זה לתלמיד חכם.

וכך היה. למדו אותו עוד ועוד, בכו והתייאשו, ושוב התחזקו ולמדו אותו, אמרו תהלים בשבילו ועבדו עבודת פרך, עד שאכן לאט לאט נכנס בו משהו. ומה היה בסוף?! כותב נכדו של החתם סופר בתשובה, אותו התלמיד נעשה רב וגאון ואב בית הדין בקהילה מפוארת, ויש לו כמה תשובות בתוך תשובות חתם סופר.

אנחנו לא יודעים מי הוא התלמיד הזה, כיון שנכדו של החתם סופר העלים את שמו מפני כבודו, וגם אין לנו בזה נפקא מינה. אבל למדנו מזה שגם בדורנו אנו אם אדם לא מתיימש ומתאמץ לעסוק בתורה, ואיננו מתייחס לכל אלו שמספידים אותו ואומרים שלא יצא ממנו כלום, והוא מכין את לבבו לתורה, אין ספק שהוא יצליח, יתעלה ויתגדל מעלה מעלה. כיון שאין חילוק בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, אלא הכל תלוי בהכנת האדם אל התורה.

כפי חכנת לב האדם לתורה כך יזכה להשגת התורה

לבן, אומר החפץ חיים, דורות הראשונים שהיו מסורים לתורתם בכל לבם ובכל נפשם וכל חמודות העולם לא נחשב בעיניהם למאומה, כמו שראינו את הורקנוס שמגיע אל בנו

רבי אליעזר ואומר לו בני, כל העושר העצום ורב שיש לי אני נותן לך, ורבי אליעזר אומר לו, אבא, אם קרקעות הייתי מבקש הקב"ה היה נותן לי, ואם כסף וזהב הייתי מבקש היה הקב"ה נותן לי, אלא שאיני מבקש אלא תורה וחכמה, ורק לתורת ה' היה לכם נשואות לקנותה לברר הלכות בקיבוץ חכמים ודיבוק חברים, ואף שהתגדלו בשנים היה דרכם לנסוע מביתם בשביל ידיעת התורה, לשש שנים, שנים עשרה שנים, וכך הגמרא במסכת כתובות (דף ס"ב ודף ס"ג) מספרת על חכמי התלמוד, רבי עקיבא וחבריו, שהיו עוזבים את ביתם והולכים לשייבה לעסוק בתורה בשקידה עצומה משך שנים עשרה שנה. וכשאדם מקדיש את כל כולו בשביל כבוד ה' ובשביל עסק התורה, איך יתכן שלא יצליח?!

הגמרא במסכת עירובין (כב א') מספרת על חכם אחד שאמר לאשתו, אני הולך לשייבה ללמוד תורה. אמרה לו, אין בעיה, לך לשייבה לחיים טובים ולשלום. אבל תרשה לי לשאול אותך שאלה אחת: הרי יש לך משפחה, וכשאתה תהיה בשייבה, מה יאכלו הילדים שלך?! אמר לה החכם, מה זאת אומרת?! מה זו השאלה הזו?! וכי נגמרו העשבים באגם?! תלכי לאגם, תקטפי מושם עשבים ותכיני מרק עשבים, הוא מאוד טעים...

כך גדלים! וגם בדורות של רבותינו בעלי התוספות, כמו רבינו תם שהריב"ש כותב עליו בתשובה (סימן שצד) שכל חכמי ישראל בזמנו לפני רבינו תם כקליפת השום, ושאר חבריו, היו מוסיפים את נפשם על התורה במסירות נפש ממש. התוספות היותר קשים ועמוקים בתלמוד נמצאים בפרק שביעי של מסכת בבא קמא, בסוגיא של צנועין ויאוש, ומי שישב ולמד אותם יודע. וכותב האדמו"ר ממונקאטש (ספר דברי תורה ח"ח סימן לא), שיש קבלה

ז. ואמר גדול אחד, התבונן ותראה שהאשה לא שאלה אלא על הילדים מה יאכלו, אבל על עצמה לא שאלה כלום. למה?! כי היא הבינה את מעלת התורה ושמחה על שמחלק בעלה יהיה חלקה, ולא היה אכפת לה מעצמה כלל. אבל על התינוקות והילדים היא שאלה, סוף סוף מה יאכלו וכיצד יסתדרו.

כאן למדנו שעל האשה לתמוך ביד בעלה, ולא לעמוד לפניו כצור חלמיש ולעכב אותו על כל דבר ודבר שהוא רוצה לעשות למען כבוד ה'. יש כאלו שעל כל שיעור ושיעור שהם רוצים ללכת, הם צריכים לתת קודם לאשה 'מתן בסתר יכפה אף', איזה שוחד... למה ועל מה?! תפקיד האשה להיות תומכת ומסייעת ביד בעלה שהולך ועוסק בתורה, והלא בזה האשה זוכה לעולם הבא, לא בתלמוד תורה שלה, שהרי היא פטורה, אלא בתלמוד התורה של בעלה.

אשתו של החפץ חיים זצ"ל לא ידעה לקרוא. ומה בכך?! העיקר שהיתה מחנכת את בניה לתורה ולתעודה, והחפץ חיים אמר שאת כל תורתו הוא חייב לאשתו. פעם אחת, מספר בנו של החפץ חיים, כשעמדתי להתחתן, הלכתי עם אמי לקנות בגדים. נכנסתי לבית המסחר לקנות איזה בגד, והמוכר בירך אותי 'יהי רצון שתהיה סוחר עשיר'. כששמעה את זה אמי התקצפה מאוד ואמרה לו 'למה אתה מקלל אותו?! תברך אותו שיהיה תלמיד חכם וירא שמים!' אבל מסוחר עשיר מה יצא ומה ברכה יש?!

בידינו, שמתי התחברו דיבורי התוספות האלו?! מתי ישבו רבותינו קדושי עליון בעלי התוספות וחידשו את החידושים האלו?! יום קודם יציאתם להרג על קדושת שמו יתברך. שכן בזמן בעלי התוספות התרחשו מסעי הצלב, והגויים האכזריים האלו הגיעו לערים האלו שהיו בהם בעלי התוספות וצרו עליהם, והודיעו שלמחרת עם שחר יכנסו לעיר ויטבחו בכולם הי"ד. ובאותו הלילה, ערב הריגתם, ישבו בעלי התוספות והמיתו עצמם באהלה של תורה במסירות נפש, ולכן זכו לחדש חידושי תורה עמוקים כל כך. ובהיות וכך מסרו את נפשם על התורה, אומר החפץ חיים, **לכן האיר הקב"ה את עיניהם ופתח לבבם וזכו בכתרה של תורה.**

ו'כתר תורה' מוכן ועומד ומונח לכל ישראל, וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול שנאמר 'תורה צוה לנו מורשה קהלת יעקב', כלשון הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"א). והנה מצאנו שלפעמים יעקב אבינו נקרא 'יעקב', ולפעמים 'ישראל'. מה ההבדל והחילוק?! ידוע מדברי רבותינו הראשונים, שיש בכלל ישראל שתי בחינות. יש את בחינת 'ישראל', אותיות 'לי - ראש', וזה מרמז על היותו במדרגה גבוהה, ויש את בחינת 'יעקב', לשון עקב, וזה מרמז על הנמוכים שבכלל ישראל. וכאן אומר הפסוק 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', כי גם אותם הנמוכים שבקרב ישראל יש להם אחיזה בתורה.

והכל תלוי בגודל ההכנה והרצון לקנות תורה, כמו שהזכרנו. 'רצון' אותיות 'צנור', כי לפי הרצון של האדם כך ישפיעו עליו שפע של ברכה והצלחה מן השמים. אם תהיה צמא לתורה כמו שהיית צמא במוצאי תשעה באב, ותשתה את התורה כמו ששתית את הלגימה הראשונה במוצאי הצום, בלהיטות ובתשוקה, בתענוג ובשמחה, בכזה צמאון ובכזה רצון - תזכה לכתרה של תורה. אבל אם תבוא לשיעור בלי רצון, בחולשה וברפיון, גם הצינור שלך ייראה כזה, בגודל של 'רבע צול' בקושי... ובקושי יטפטפו לו איזו טיפה מן השמים.

ומצינו גם כן אצל המשכן, אומר החפץ חיים, שכל מי שהיה משים לבו ותשוקתו לעסוק במלאכת המשכן נתן לו הקב"ה דעת ותבונה שידע איך לעשות. ועכשיו בעונותינו הרבים, אומר החפץ חיים, נבדוק מה אתנו. הרי ההשתדלות שלנו בעסק התורה כנגד דורות הראשונים היא כקוף בפני אדם, ואם כן, מה לנו לתמוה איך זה שבדורות הראשונים התנאים והאמוראים זכו, ואנחנו לא?! בדורות הראשונים הפקירו את עצמם ומסרו נפש לתורה, ולכן זכו.

חביבותם ומסירות נפשם של חכמי ישראל לתורה הקדושה

וכאן מביא החפץ חיים מעשה נפלא על אחד מגדולי חכמי התלמוד, רב, חבירו של שמואל. רב, מספרת הגמרא (סנהדרין ה:), הלך והסתובב שמונה עשרה חודשים בין רועי צאן, בשביל ללמוד היטב מה נקרא מום בנוגע לבכורות. ההלכה היא שבכור שנפל בו מום פקעה

קדושתו, אבל זהו רק אם זה מום קבוע ולא מום עובר שעוד מעט יעבור. איך יהיה בקי בהלכות מומין, וידע להכיר בצורה ברורה מהו מום קבוע ומהו מום עובר?! הלך רב וישב אתם שמונה עשרה חודש. ומי הם רועי צאן?! הגמרא אומרת (עבודה זרה כו.) שרועי צאן מורדין ולא מעלין בר מינן. מדוע?! מפני שהיו מופקרים בעוון גזל, עד שאי אפשר להבין כמה מושחתים היו במדת הגזל.

הגמרא במסכת בבא מציעא (ה.) מספרת על רועה צאן אחד, שהיו האנשים מפקידים אצלו את הכבשים והבהמות עם עדים. כלומר, היה האיש מגיע אל הרועה צאן בבוקר עם שני עדים, ואומר להם, תראו בעיניכם איך אני מפקיד אצלו שני כבשים. למה הביא עדים?! כדי שלא יכחיש הרועה ויאמר שלא היו דברים מעולם. כך היה במשך שנים רבות, כאשר בכל יום היו מביאים לו האנשים את הכבשים בעדים, ובלילה היה הרועה מחזיר אותם לבעליהם.

יום אחד אמרו האנשים לעצמם, כבר כל כך הרבה שנים אנחנו מכירים אותו, עד מתי נפקיד אצלו את הכבשים עם עדים?! נפקיד אותם בלי עדים. ואכן כך היה. הביאו לו את הכבשים בבוקר בלי עדים. באו בלילה ובקשו ממנו את הכבשים, והוא אומר להם, 'מי אתם?! אני לא מכיר אתכם בכלל, לא היו דברים מעולם, ולכו לכם לחיים טובים ולשלום'.

אלו היו רועי הצאן, אנשים שפלים, גזלנים נמוכים שבנמוכים. והאמורא הקדוש רב הסתובב ביניהם שמונה עשר חודשים כדי שילמדו אותו את הלכות המומין. אם היו מציעים למישהו מאתנו ללכת לכוזה מקום, הוא מיד היה אומר 'מספיק הגיהנם שיהיה לי שם למעלה, אני לא צריך גם גיהנם בעולם הזה'... אבל רב לא חס על כבודו ועל מעלתו והתבזה בזיון עצום להיות אתם, כדי ללמוד מה שנצרך לו לתורה. הרי לך, אומר החפץ חיים, שבשביל ידיעה קטנה בתורה, היה מתרצה להתבזות ולדור אצל אנשים פחותים משך זמן רב, והלא אפילו לאנשים אחרים זה בזיון גדול, כל שכן לאיש רום המעלה כמו רב שהיה מגדולי חכמי התלמוד, אבל בשביל חביבות התורה היה מתרצה על הכל.

זהו סוד ההצלחה. הימים האלו הם ימים שהזהירה עליהם הגמרא ואמרה 'דמוסיף יוסיף' ומי שמוסיף בהם בתורה נותנים לו חיים ושלום, כמו שראינו, וצריכים אנחנו להכין את לבבנו לתורה, וכשנכין את הלב באהבה ובחיבה יתירה לתורה ולשקידתה אין ספק שנצלח ונראה ברכה בעמלנו, וה' יהיה בעזרנו. אמן ואמן.

חידושי תורה לפרשת מטות

א. בענין הזאת שלישי ושביעי בנר שנתגייר

ז"ך תמוז תדש"מ.

במדבר (ל"א י"ט): "ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים, כל הורג נפש, וכל נוגע בחלל תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי, אתם ושביכם".

ופירש רש"י ז"ל: "אתם ושביכם, לא שהגויים מקבלין טומאה וצריכין הזאה, אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבואו לברית ויטמאו - צריכין הזאה", וזו לשון רבינו בחיי ז"ל: "אתם ושביכם, לכשיתגיירו ומקבלים טומאה צריכים הזאה".

ונתעוררתי להבין מדוע נצרך פסוק זה, והרי אחר שהגוי התגייר דינו כישראל לכל דבר, וממילא נמצא בפרשת טומאה וטהרה, ואם כן פסוק זה שבא ללמדנו שהגוי כשנתגייר ונטמא צריך הזאה שלישי ושביעי למה לי. רשמתי למזכרת כי כעת אין מפרשי רש"י תחת ידי.

ולומר דאחר שבפרשת פרה אדומה שבספר במדבר (י"ט ב') כתוב: "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה וגו', ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור, והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא", ואם כן הרי כתוב **בני ישראל** ונתמעטו גרים כנודע, עיין מנחות (ס"א ב') והגאון חיד"א ז"ל האריך בזה בספרו ברכי יוסף או"ח (סימן תר"מ אות א') ועוד לו שם (סימן תרפ"ט אות ב'), ובספרו מחזיק ברכה או"ח (סימן תר"מ אות א'), ובספרו ראש דוד (פרשת בהר), ולכן הוצרך קרא האמור כאן אתם ושביכם ללמדו דגם גר בפרשת טומאה וטהרה.

לענ"ד הא ליתא, שהרי גם כתוב שם (פסוק י'): "וכבס האוסף את אפר הפרה את בגדיו וטמא עד הערב והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם" ודוק.

ומה גם דכל אותם פסוקים דספר במדבר אינם אמורים אלא בדיני מצות פרה אדומה ולא בדיני טומאת מת וטהרתו בהזאת שלישי ושביעי, ואדרבה בדיני טומאת מת וטהרתו שם בספר במדבר (פסוק י"ד) כה כתוב: "זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים", ולא נזכר לא בני ישראל ולא הגר הגרים בתוכם, ופשיטא דאין דרשה כזו "אדם ולא גרים", ואדרבה מצינו בספרא (פרשת ויקרא) שדרשו אדם לרבות גרים ועיין ברכי יוסף (סימן תר"מ) הנ"ל, וכל הענין עדיין צריך עיון וליבון.

עכשיו מצאתי דברים נפלאים בזה לגאון המובהק מלבי"ם זצ"ל בביאורו היקר לספרא פרשת ויקרא (דבורא דחובא סימן קצ"א) בענין זה מתי "בני ישראל" ממעט גרים ומתי גם גרים בכלל, עיין שם נפלאות עוזו תורתו זיע"א.

ב. בענין טבילת כלים של גר שנתגייר

במדבר (ל"א כ"א): "וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצֵּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְגו', כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יֵבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר אַךְ בְּמִי נֹדֵה יִתְחַטֵּא וְכָל אֲשֶׁר לֹא יֵבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמִּים".

ופירש רש"י ז"ל: "אך במי נדה יתחטא, לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת, אמר להם צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות, ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה. וכמה הם ארבעים סאה, תעבירו במים, מטבילו ודין ודוקא כלי מתכות".

ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל שם ומה שהעיר על דברי רש"י, ובמפרשי רש"י שהסבירו דבריו, ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל בספרו העמק שאלה (שאלתא קל"ז אות י"ב) ובפירושו העמק דבר במדבר (שם), ועיין היטב בדברי רבינו בחיי ז"ל שם ודוק.

ומקור הדברים במסכת עבודה זרה (ע"ה ב'): "הלוקח כלי תשמיש מן הגויים את שדרכו להטביל טביל, להגעיל יגעיל, ללבן באור ילבן באור, וכו', תנא וכולן [אף הנגעלים והמלובנים, רש"י] צריכין טבילה בארבעים סאה. מנהיג מילי אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת וכו' אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אפילו כלים חדשים במשמע וכו' אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא לא שנו אלא בלקוחין וכמעשה שהיה, אבל שאולין לא". פירש רש"י: "בלקוחין שנחלטו ביד ישראל, וכמעשה שהיה במדין שהיו חלוטין להם לישראל הכלים".

וראיתי לגאון המובהק ז"ל בשו"ת מהרש"ג ח"ג (סימן מ"ח דמ"א ע"א) שכה כתב: "אני מסתפק בגוי שנתגייר אם צריך להטביל כליו, ולכאורה לא נמצא דין זה בפוסקים. ויש לומר כיון דטבילת כלים אינה מטעם בליעת איסור אלא חידוש שחידשה תורה כמבואר בסוף מסכת עבודה זרה ובשלחן ערוך יו"ד (סימן ק"כ) דילפינן מכלי מדין ובעינן דלמא דמעשה שהיה ע"ש, אם כן אפשר שדווקא אם הכלים יצאו מרשות זה לרשות אחר, דהיינו מרשות גוי לרשות ישראל ככהאי גוונא הכתוב הצריך טבילה, אבל בגוי שנתגייר "שהכלים" נשארו ברשות הראשון אל ש"הבעלים" הם שנשתנו בתחילה גוי ועכשיו ישראל, אפשר דככהאי גוונא לא הצריך הכתוב טבילה, ולמעשה היה נראה ככהאי גוונא להטביל הגלים בלא ברכה" עכ"ל, ועיין בספר דרכי תשובה יו"ד (סימן ק"כ אות ד') עיין שם.

ובעניותי יש לי להבין שהרי בירושלמי עבודה זרה (פ"ה ה"ו) פירשו שטעם טבילת כלים לפי שיצאו מטומאת נכרים לקדושתן של ישראל, ורבותינו ע"ה העתיקו ירושלמי זה ועיין ריטב"א ז"ל עבודה זרה (ע"ה ב') ושו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן ס"ג) ועיין בית יוסף וט"ז יו"ד (ר"ס ק"כ) ועוד.

ולפי זה שמדין כניסה מטומאת נכרי לקדושת ישראל נגזר בה, גם בגוי שנתגייר קיים טעם זה ויש לו להטבילו, שמקודם היה ברשות נכרי ובטומאתו, ועכשיו נתגייר הכלי ונכנס לקדושת

ישראל, ומה בכך **שהבעלות** אחת, והרי סוף סוף הכלי נתעלה מטומאת גוי לטומאת ישראל דוק ועיין.

ולגוף החקירה אם כליו של גוי שנתגייר צריכים טבילה - עיין שו"ת ציון לנפש חיה (סימן פ"ה) וספר טבילת כלים (ספ"ג דף ק') ובכל המצויין שם, ומה שכתבתי במקומו בס"ד, והעירוני לשו"ת שבט הלוי ח"ו (סימן רמ"ה) שפסק שגר שנתגייר כליו צריכים טבילה ע"ש, ולקובץ "נר יום טוב" שנת תשס"א (גליין י' דף רמ"ז), ואין לי הספרים הנ"ל ואתה תחזה.

ג. בענין נבו

במדבר (ל"ב ג'): "עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובעז".

ובתרגום אונקלוס שם: "מכללתא ומלבשתא וכומרין ובית נמרין ובית חושבנא ובעלי דבבא וסימא, ובית קברתא דמשה ובעז". הרי שכאן אונקלוס תרגם נבו דהיינו בית קבורתא דמשה.

ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם: "מכללתא ומדבשתא מכוור ובית נמרי ובית חושבני מעלת מרא שירן ובית קבורתיה דמשה ובעז".

ושם בספר במדבר (ל"ב ל"ח): "ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם", ובתרגום אונקלוס שם: "וית נבו וית בעל מעון מקפן שמהן וית במה וקרו בשמהן ית שמהת קרויא די בנו" הרי שכאן נבו תרגם נבו, ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם נבו: "וית בית קבורתיה דמשה".

ועוד בספר במדבר (ל"ג מ"ז): "ויסעו מעלמן דבלתימה ויחנו בהרי העברים לפני נבו", ובתרגום אונקלוס שם: "וניטלו מעלמן דבלתימה ושרו בטורי דעבראי דקדם נבו", גם כאן נבו תרגם אונקלוס נבו, ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם: "וניטלו מעלמן דבלתימה ושרו בטוורא עבראי קדם בית קבורתיה דמשה".

והתעוררתי להבין מדוע אונקלוס בפרק ל"ב תרגם הר נבו "בית קברתא דמשה", ואילו בשאר שני המקומות לא תרגם כן אלא תרגם נבו.

ותו עולם הפוך חזינא הכא, כי מנהגו של תרגום המיוחס ליונתן שמשנה תרגומו ממקום למקום, וראיות הרבה לדבר ימצא המעיין בחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ד אות ב', וסימן נ"ו אות א', וסימן ק"א אות ג', וסימן קס"ב), ובשאר בחיבוריי בס"ד, אבל מנהגו של אונקלוס שאינו משנה תרגומו, ובכל מקום מתרגם באותה דרך ובאותו אופן, ואילו כאן החליפו שיטתם, שהמיוחס ליונתן בכל שלשת המקומות תרגם נבו "בית קבורתיה דמשה" ולא החליף תרגומו, ואילו אונקלוס שינה, והדבר אומר דרשני. כך התעוררתי בס"ד בהיותי קורא שנים מקרא אחד תרגום.

שוב נזכרתי בס"ד שרבותינו הראשונים במלאכים ז"ל, לימדונו שאונקלוס פסוק זה האמור בפרק ל"ב לא תרגם כל עיקר, וכדכתב רש"י ז"ל ברכות (ח' ב'): "עטרות ודיבון אין בו תרגום", וביאור דבריו עיין בצל"ח ובספר היקר שלמה משנתו שם, ועיין שם בתוספות ותוספות רא"ש ובפסקי הרא"ש שם, ואביא רק דברי תלמידי רבינו יונה על הלכות הרי"ף שם (ד"ד ע"ב): "אפילו

עטרות ודיבון, יש מפרשים דנקט זה הפסוק מפני שאין לו תרגום וקאמר שאפילו הפסוקים שאין להם תרגום צריך לקרוא אותם שלשה פעמים, וזה אינו נראה שהרי מצינו הרבה פסוקים אחרים שאין להם תרגום כגון פסוקים של ברכת כהנים, ואחרים הרבה, ולמה לא הזכירם, ועל כן נראה דמשום הכי נקט האי קרא לאשמעינן דאפילו עטרות ודיבון **שאיין לו תרגום אונקלוס**, אלא תרגום ירושלמי שזהו מכללתא ומלבשתא צריך לומר אותו התרגום שיש לו, והפסוקים אחרים שאין להם לא תרגום אונקלוס ולא תרגום ירושלמי אפשר שדי בשיאמר אותם שתי פעמים ואפשר שצריך לומר אותם שלש פעמים. מפי הרב נר"ו עכ"ל, ועיין בספר שלמה משנתו דלעיל ודוק.

ולפי זה מה שיש ונמצא תרגום באונקלוס שלפנינו, בודאי הגמור לא מאונקלוס יצא, כי הוא כלל וכלל לא תרגם פסוק זה כנ"ל, והוא תרגום אחר ירושלמי וכיוצא בו וכו', ובטלה הסתירה המדומה בדברי קדשו, וגם אונקלוס לא שינה מנהגו כאן, ואתי שפיר הכל ודוק היטב. **ועוד** עיין בפרישה על טור או"ח (סימן רפ"ה אות ב'), ולגאון רבי יונתן אייבשיץ ז"ל בספרו יערות דבש ח"ב (דרוש ב'), ולגאון חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף או"ח (סימן רפ"ה), ושור"ת תשובות והנהגות ח"ג (סימן צ"ט) ואכמ"ל.

ד. בענין במקהלות נקהלו על משה ואהרן

במדבר (ל"ג כ"ב): "ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה: (כ"ג) ויסעו מקהלתה ויחנו בהר שפר: (כ"ד) ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה: (כ"ה) ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת: וגו' (ל"ו) ויסעו מעציון גבר ויחנו במדבר צין הוא קדש".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (פסוק כ"ב) תרגם: "ונטלו מריסא ושרו במקהלת אתר דאתכנשו קרח וסיעתיה על משה ואהרן". [נמה שכתוב כאן בתרגום במקהלת בודאי הגמור אצלי שהוא טעות הדפוס וצריך לומר קהלתה, וכן מצאתי בתרגום יונתן הנדפס על פי כתב יד (מהדורת רידר דף רצ"ז וז"ב)].

ורבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם כתב: "בקהלתה, על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה (במדבר ט"ז יט)".

ושם על פסוק כ"ה: "ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות", תרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "ונטלו מחרדה ושרו במקהלות אתר כנופיא", ולכאורה אין הדברים מובנים מהו "אתר כנופיא", ומצאתי בספר מסעות ישראל המיוחס לגר"א ז"ל (דף ל"א) שהרב המהדיר ז"ל (בהערות אות ל"ד) עמד בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל הללו וכה כתב: "אתר כנופיא, לא פירש לנו מה זה ועל מה זה" עכ"ל, וצ"ב.

ועיין לרבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם שכתב: "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן". ולכאורה דברי רבינו בעל הטורים ז"ל תמוהים עד למאוד, שהרי בפסוק כ"ב הוא עצמו כתב "ויסעו מריסה ויחנו בקהלתה על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה" כנ"ל, הרי שמעשה קרח היה כשישראל היו חונם **בקהלתה**, ואם כן איך כתב בעל הטורים ז"ל בפסוק כ"ה

"ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ואהרן", ולפי זה מעשה קרח היה במקהלות, ולא כשחנו בקהלתה כדכתב הוא עצמו לעיל, והרי קהלתה לחדוד ומקהלות לחדוד, ואטו מעשה קרח בשני מקומות היה וצ"ע.

ומצאתי עכשיו בספר מקור ברוך (הנדפס בירושלים תרפ"ט דף קי"ט) שעמד בדברי בעל הטורים וכה כתב: "ולא אדע מנין לקח זאת בעל הטורים ז"ל דבקהלתה נקהל קרח לחלוק על רש"י דברים (א' א') שמעשה קרח היה בחצרות.

ובן אומר בעל הטורים שם במקהלות על שם ויקהלו על משה ואהרן וקשה אם מעשה קרח היה בקהלתה כדכתב בעל הטורים בפסוק כ"ב לא היה מעשה זה במקהלות כדכתב בפסוק כ"ה וכו", עיין שם דאסיק בצ"ע.

ואחר שלא יתכן כלל וכלל שרבינו בעל הטורים ז"ל יכתוב דברים סותרים זה לזה תוך כדי דיבור, אמרתי לטרוח ולעיין בדברים והנני לכתוב הנלע"ד בס"ד.

הנה נראה ברור שבעל מקור ברוך ז"ל הבין דברי בעל הטורים ז"ל דפסוק כ"ה שכתב "על שם ויקהלו על משה ועל אהרן", שהכוונה על מעשה קרח האמור בספר במדבר פרק ט"ז פסוק ג' "ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים" וגו'.

אבל אחר בקשת הרשות אומר אני בס"ד דלא היא, ואין כוונת בעל הטורים ז"ל באומרו ויקהלו על משה ועל אהרן על מעשה קרח דפרק ט"ז הנ"ל, אלא כוונתו לאמור שם בפרשת חקת פרק כ' פסוק ב' "ויבואו בני ישראל מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה, **ויקהלו על משה ועל אהרן**", ולמעשה זה נתכוין בעל הטורים בפסוק כ"ה ודוק.

גם מה שתמה הרב מקור ברוך הנ"ל מנין לקח בעל הטורים לפרש קהלתה על משה קרח, והרי רש"י ז"ל פירש שבחצרים היה מעשה קרח - הנה מקור דברי בעל הטורים ז"ל טהור בדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם שתרגם: "ויחנו בקהלתה, ושרו בקהלתה אתר דאיתכנשו קרח וסיעתיה על משה ואהרן", וכבר נודע שנחלקו רבותינו במדרש אם קרח אחר מעשה מרגלים היה או לפני מעשה מרגלים היה וכדכתב הרא"ם ז"ל בראשית (א' א') ובמדבר (י"ג א') ושפתי חכמים שם (אות א'), ורא"ם שם (ט"ז ד') ושפתי חכמים שם (אות פ'), ורא"ם דברים (א' א') ושפתי חכמים שם (אות ז'), ואכן מפורש במדרש אגדה במדבר (ס"פ י"ז אות כ"ח דף קי"ט) "מעשה קרח היה לפני שנתמנו לעשות דגלים", דהיינו בראש חדש אייר בשנה השניה לצאתם ממצרים ככתוב בראש ספר במדבר, וממילא לפי השיטות האמורות באיזה **זמן** היה מעשה קרח, תהיה נפקותא גם באיזה **מקום** אירע מעשה קרח ודוק. [ועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן) וצרף לכאן].

וחושבני שלפי מה שכתבתי לבאר דברי בעל הטורים ז"ל "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן" דהיינו המעשה האמור בפרשת חקת כשמתה מרים ולא היה מים לעדה ואז נקהלו על משה ואהרן כנ"ל, נשכיל ונבין גם דברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל שתרגם "ויחנו במקהלות, ושרו במקהלות אתר כנופיא", דהיינו במעשה מי מריבה שנתקהלו ונתכנפו ישראל על משה ואהרן לבקש מים כנ"ל ודוק.

ואם אכן כנים אנחנו בדברינו אזי יוצא **שכל** דברי רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל הן במה שכתב דקהלתה שם היה מעשה קרח, והן בדמקהלות נתקלהו העם על משה ואהרן בגלל שלא היה מים, מקורו ברוך וטהור בדברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל, ומשם חצב לקח בעל הטורים ז"ל דבריו ודוק היטב.

איברא דלפי דברינו עדיין יש לעיין ואכתי קשיא לי בדברות בעל הטורים ז"ל במה שכתב בפסוק כ"ה "ויסעו מחרדה ויחנו במקלות פירוש על שם ויקהלו על משה ואהרן" ולדברינו היינו מה שכתוב בספר במדבר (כ' ב') על שלא היה לעדה מים לשתות כשמתה מרים כנ"ל, והוא תימה דמעשה זה היה **בקדש במדבר צין** וככתוב להדיא שם וכן"ל, אבל המקום מקלות **אינו** במדבר צין, ומדבר צין נזכר לקמיה פסוק ל"ו "ויסעו מעברונה ויחנו בעציון גבר, ויסעו מעציון גבר ויחנו מדבר צין היא קדש", ושם היתה מיתת מרים ושלא היה מים לעדה, ולא כדברי בעל הטורים שהיה זה במקלות לפי ביאורי וצ"ע. [ועיין היטב בדברי התוספות שבת (פ"ט א' ד"ה מדבר) ובבא קמא (ל"ח א' ד"ה פארן), ובדברי הגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו משכיל לדוד במדבר (י"ג ב' וט"ז ד").]

אחר כותבי כל האמור לעיל בס"ד, אמרתי לנפשי הרי כבר יסדנו יסוד גדול שדברות רבינו יעקב ז"ל בעל הטורים בפרפראותיו לתורה מיוסדים ומושתתים על דברות רבינו אלעזר מגרמייזא בעל הרוקח ז"ל בפירושו על התורה, ולא פעם ולא פעמיים ראיתי שדברי בעל הרוקח מאירים ומתמימים דברות בעל הטורים ז"ל, וממנו יתד וממנו פנה להבין ולהשכיל היטב דברי בעל הטורים ז"ל, והרבה יש להעזר בו לרדת לסוף דעת בעל הטורים ולהבין נכונה כוונת דבריו על אשורם, ודוגמאות הרבה תמצא בחיבורי תורת יעקב כגון סימן ל', וסימן ס"ח, וסימן ע"ה, וסימן פ"ב, וסימן פ"ג, וס"ס ק"י, וסימן קפ"ט ע"ש, ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ו'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ב'), ובארוכה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"ח) עש"ב, ועיין בחיבורי טל חיים (סימן י'), וכן בחיבורי יגדיל תורה ח"ב כת"י בחידושי למגילה (ג' א'), ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן) ולקמן (סימן) עיין שם צרף לכאן.

ואם כן ניתי ספר תורה הוא פירוש בעל הרוקח על התורה ונחזי, אולי מדבריו נבין נכונה דברות בעל הטורים ז"ל, ואכן כאשר דימיתי וחשבתי כן ראיתי, ששם בפירוש בעל הרוקח ז"ל (פרשת מסעי דף קמ"ז) כה כתב: "ויחנו בקהלתה, ויקהל עליהם קרח וכו', ויחנו במקלות ויקהלו על משה ועל אהרן, **כשנחסרו המים**" עכ"ל.

הרי שפתותיו ז"ל ברור מללו כאשר כתבתי בס"ד, דהאי קרא דויקהלו על משה ואהרן אין הכוונה על **מעשה קרח**, אלא הכוונה על **מעשה מי מריבה** וכדכתב להדיא "כשנחסרו המים", והיינו עובדא דפרק כ' כאשר מתה מרים, ותלי"ת שעזרני ותתן אמת ליעקב, כן יעזרנו השי"ת תמיד אנס"ו כיר"א.

והנה זכיתי לספר יקר הוא ספר בעל הטורים מהדורות ידידי הרה"ג יק"ר שליט"א, ויחד עמו נטע בו אדר הוא הספר הנהדר ומאודר עטרות אד"ר לגאון האדרת"ו ז"ל, וישר כוחו של הרב המהדיר שליט"א שזיכנו במהדורה מהודרת עם הספר עטרות אד"ר ושכמ"ה.

ועיינתי עכשיו שם, וכה ראיתי כתוב שמעלת ידידי היקר שליט"א (מהדורתו דף ש"ג) על דברי בעל הטורים בפסוק כ"ה "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן" ציין **לעיל ט"ז ג'**, הרי שהבין כוונת בעל הטורים ז"ל **למעשה קרח**, ולענ"ד לא היא אלא כוונתו ז"ל כאשר כתבנו למעשה **דמי מריבה** הכתוב בפרשת חקת (פרק כ') כשמתה מרים ולא היה מים לעדה ונקהלו על משה ואהרן, והוא מוכרח דאם לא כן דברי בעל הטורים ז"ל סותרים זה לזה תוך כדי דיבור כנ"ל וצ"ב.

גם ראיתי שם בספר עטרות אד"ר ז"ל (דף רי"ז) שכה כתב הגאון האדר"ת ז"ל שם: "בקהלתה על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה - רש"י דברים (א' א') כתב וחצרות במחלוקת של קרח, דבר אחר מעשה מרים, פירושו השני כתוב בספרי שם, ופירושו הראשון לא ידעתי כעת מקורו.

במקהלות על שם ויקהלו על משה ועל אהרן - הוא מה שכתוב בפרשת חקת (ר"פ כ'), [ויבואו בני ישראל מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה, ויקהלו על משה ועל אהרן], אבל קשה שזה היה במדבר צין כמו שכתוב שם ויבואו מדבר צין וישב בעם בקדש, והוא מאוחר הרבה ממקהלות וכמו שכתוב לקמיה פסוק ל"ו, עד כאן דברי הגאון האדר"ת ז"ל.

הרי שגם הוא ז"ל כבר כתב לבאר דברי בעל הטורים ז"ל כדכתיבנא דלא על מעשה קרח קאי, אלא על מעשה מי מריבה, וזכה לאמת כמבואר במקור דברי בעל הטורים ז"ל הם דברי בעל הרוקח ז"ל כנ"ל ודוק היטב.

והגאון האדר"ת ז"ל גם עמד שהדברים תמוהים לכאורה שהרי מעשה מי מריבה היה במדבר צין בקדש, ולא במקהלות שקדמה בכמה מסעות לפני בואם למדבר צין היא קדש וכאשר תמהתי וזכיתי לדעתו הגדולה וצע"ע. [ועיין בדברי רבינו החזקוני ז"ל דברים (א' א') ובמדבר (י"ג כ"ו, כ' א', ל"ג י"ט), ובדברי הרמב"ן ז"ל בראשית (י"ד ז') ושם בדברי הרא"ם ז"ל, ורמב"ן (שמות ט"ז א'), במדבר (י"ב ט"ז, כ' א'), ובדברי רבינו בחיי ז"ל במדבר (כ' א') עיין שם].

ומה שכתב הגאון האדר"ת ז"ל שלא ידע מקור דברי רש"י ז"ל שמעשה קרח בחצרות היה - הנה בחיבורי יגדיל תורה ח"א הנדפס בשנת תשנ"ה (סימן י"ט) חשפתי בס"ד מקור דברות רש"י ז"ל, והם נמצאים במדרש דברים רבה כתב יד (ר"פ דברים), ועיין גם בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ג' דף ל') וצרף לכאן ודוק היטב.

והאידנא באה לידי מהדורה חדשה של בעל הטורים על התורה (שנת תשנ"ו) וראיתי למעלת ידידי הרב המהדיר היק"ר שליט"א שעל דברי בעל הטורים דלעיל "במקהלות על שם ויקהלו על משה ואהרן", כה כתב שם (דף ת"ב הערה י"ג): "בעטרות אד"ר הבין שהוא הכתוב בפרשת חקת ויקהלו על משה ואהרן והקשה שזה היה במדבר צין והיא מאוחר הרבה ממקהלות ע"ש, ונראה שכוונת רבינו בעל הטורים לכתב לעיל י"ז ז' "וייה בהקהל על העדה על משה ואהרן", וכך צריך לומר גם בדברי רבינו בעל הטורים, ואולי באשגרא דלישנא כתב ויקהלו על משה ואהרן, ופירוש הדברים ככתוב בתרגום יונתן כאן: "ושרו בחרדה אתר דתוהו על בישתא דמותנא,

ונטלו מחרדה ושרו במקלות אתר כנופיא" ופירושו כי במקלות נקהלה העדה על משה ואהרן בהתלוננתם אתם המיתם את עם ה', וזהו "דתוהו על בישתא דמותנא" שאכלה האש את מקריבי הקטורת" עכ"ל.

הרי שכאן חזר בו מעלת הרב המהדיר הי"ו מלפרש שכוונת בעל הטורים על מעשה קרח האמור לעיל (ט"ז ג') כמו שכתב במהדורה הקודמת, כי זה אי אפשר וכדכתיבנא ולא יסתרו דברי בעל הטורים ז"ל זה לזה תוך כדי דיבור.

אמנם דרכו החדשה בביאור בעל הטורים ז"ל, בענייני אינה נראית לי, שאחר שבפסוק כ"ב כתוב שחנו בקהלתה ושם היה מעשה קרח כדתרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל וכדכתב בעל הטורים כנ"ל, איך יתכן שאחרי כן כשנסעו מקהלתה וחנו בהר שפר, ומשם נסעו לחרדה, ומשם נסעו וחנו במקלות, שם נקהלו ישראל על משה ואהרן בטענת אתם המתם את ה', וחזרה השאלה הקשה אטו מעשה קרח היה בשני מקומות גם בקהלתה וגם במקלות זו לא אמרה אדם מעולם, ובפרט שפשט המקראות דלעיל מבואר שבו בזמן שמתו מאתיים וחמישים הנשיאים באותו מקום למחרת התקהלו ישראל על משה ואהרן וטענו אתם המתם את ה', ולא כאשר נסעו כמה מסעות אז נזכרו לטעון זאת, וצ"ב.

וגם ביאורו בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל דבחרדה "דתוהו על בישתא דמותנא", שהכוונה על שאכלה האש את מקריבי הקטורת", לא נראה לי כי "מותנא" הכוונה "מגיפה" ולא מיתת שריפה, כמו שתעייין ותמצא שבכל מקום שכתוב בתורה "מגיפה", אזי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל מתרגם "מותנא", ולדוגמא אציין לדבריו רק בספר במדבר (י"ד ל"ז, י"ז י"ג ל"ה. כ"ה ח' ט' י"ח. כ"ו א' ב' י"א) ועוד, ובולטים הדברים בדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם (ל"א ט"ז) על הפסוק "ובני קרח לא מתו" שכה תרגם: "ובנוי דקורח לא מיתו במותנא, ולא לקו ביקידתא, ולא טמעו בבליעת ארעא", הרי כשבא לציין מיתת "שריפה", הוא מתרגם "יקידתא" ואינו מתרגם "מותנא", וכן הוא להדיא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל במדבר שם (י"ז ב' ד' ה') ע"ש, ופשוטו שבהדרה חדרו ישראל על המכה הגדולה שהוכו במגיפה ארבע עשרה אלף ושבע מאות איש.

ובפרט אני תמה אחר שבמקור דברי בעל הטורים ז"ל דהיינו בפירוש בעל הרוקח ז"ל לתורה כתוב להדיא "ויחנו במקלות ויקהלו על משה ועל אהרן, כשנחסרו המים", ומשם העתיק בעל הטורים דבריו כנ"ל, אזי איך אפשר לנו לפרש שמדובר על שנקהלו הקהל על משה ואהרן כשהתלוננו אתם המתם את עם ה', אתמהא.

ומה גם שדוחק גדול שלפי זה נצטרך להגיה דברי בעל הטורים ז"ל, מה שלא מצינו לו בסיס סעד ואסמכתא לא בכתבי יד ולא בשאר ספרים ישנים, ואנן קיימא לן "אין לשבש גירסאות מדעתינו" כאשר לימדנו הגאון האדיר ז"ל בשו"ת תורת חסד או"ח (סימן מ"ד אות י"א סד"ה ולפי) ועוד, גם לא ידעתי מדוע מעלת ידידי שליט"א לא הזכיר כאן בהערה י"ג דברי בעל הרוקח ז"ל שהבאתי וכנ"ל, אחר ששם בהערה י"ב הוא עצמו הביא דברי בעל הרוקח ז"ל, וצ"ב.

אשר על כן יש לפרש דברי בעל הטורים ז"ל כאשר כתוב במקור הדברים בפירוש הרוקח לתורה, וקאי על מי מריבה דפרשת חקת (ר"פ כ'), ומה ששאלנו ולמעשה היא שאלת הגאון האדר"ת

ז"ל, שמקהלות אינה מדבר צין, יש לעיין ולמצוא תירוץ, והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו להבין ולהעמיד דברי רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, ויעזרנו על כבוד שמו אמן.

ה. בענין מצות ישיבת ארץ ישראל

במדבר (ל"ג נ"ג): "והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה, והתנחלתם את הארץ" וגו'.

ובכתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בכיאוורו לתורה שם: "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה וגו', על דעת זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה', ואילו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה' ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ, אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר", ועיין רמב"ן ויקרא (י"ח כ"ה), ובספר המצוות שלו (מצוה ד') ע"ש, ועיין שו"ת תשב"ץ ח"ג (סימן רפ"ח), ובספרו זהר הרקיע (סימן רכ"ו אות ע"ב דל"א ע"ב), ובכל המצויין לקמיה בס"ד.

ובדברי הרמב"ן ז"ל מבואר באר היטב שמצוה זו דשיבה בארץ ישראל, נלמדת מהפסוק האמור בפרשת **מסעי** הנ"ל, ולפיכך תמה אני על עצמי שראיתי בדברי גאוני בתראי ז"ל שלא כתבו כן, הנה הגאון מהרי"ט בחידושי לקידושין (כ"ו א') הבין דראיית הרמב"ן ז"ל היא מקרא דפרשת **ראה** (דברים י"א ל"א) וירשתם אותה וישבתם בה ותמה על זה ע"ש, וראיתי שהגאון המובהק רמ"ג ז"ל בספרו היקר תכלת מרדכי על הרמב"ן שם (דקמ"ו סע"ב) כבר קדם והעיר על מהרי"ט הנ"ל עיין שם בזה.

ובשו"ת דברי יששכר (סימן קמ"ט) הבין שהרמב"ן ז"ל למד חיוב המצוה ממקרא דביכורים האמור בפרשת **כי תבוא** (דברים כ"ו א') וירשת וישבת בה, ובשו"ת חבלים בנעימים ח"ה (סימן מ"ה) הביא דברי אחיו הגאון בשו"ת דברי יששכר הנ"ל, והעיר עליו בזה הלשון: "אבל הרמב"ן אינו מביא המקרא של ביכורים, אלא הרמב"ן הביא רק הפסוק דפרשת **ראה** וירשתם אותה וישבתם בה" וכו' עש"ב, וגם בספרו חבלים בנעימים ח"ב (סימן קל"ב) האריך בענין מצות ישיבת ארץ ישראל ע"ש,

וגם דבריו ז"ל אינו מבין שהרי הרמב"ן לא התכוין לקרא הנ"ל דפרשת **ראה**, אלא הביא קרא דפרשת **מסעי**, וכמפורש להדיא בדבריו כנ"ל, וכן הוא להדיא בדברי הרמב"ן ז"ל בספר המצוות שלו עיין שם, ולכאורה הדבר פלא.

וראיתי בשו"ת תירוש ויצהר (סימן קי"ד אות י') שכתב: "ישיבה בארץ ישראל לדעת רוב הראשונים הוא מצות עשה מן התורה", והגאון רבי אברהם תאומים ז"ל בשו"ת חסד לאברהם

תאומים מהדורה קמא (אה"ע סימן כ"ד דכ"ח ע"ג) כתב קיימא לן כמאן דאמר דבזמן הזה גם כן ישיבה בארץ ישראל מצוה כי זהו שיטת רוב הפוסקים ע"ש.

ומצאתי לגאון עיר התורה שאלוניקי הוא רבי אשר קובו זצ"ל בשו"ת שער אשר יו"ד (סימן י"ב דכ"ג רע"ב) שכתב שדעת רובא דקמאי ובתראי דגם בזמן הזה איכא מצות ישיבת ארץ ישראל ובוודאי נקטינן כוותיהו.

ובא לידי בהשאלה ספרו של הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שו"ת נשמת כל חי יו"ד (סימן מ"ט) וראיתי שהאריך מאוד בזה ואביא קצת מדבריו.

בתחילה האריך בדבר ובשיטת רבי חיים הכהן ז"ל הנוכרת בתוספות כתובות (ק"ב) שבזמן הזה אין מצוה להתיישב בארץ ישראל וכתב שם (ד"ה באופן ד"פ ע"ד): "באופן שדעת כל הראשונים רובא דאיתיה קמן כולו סבירא להו דלא כרבינו חיים הכהן, וכעת לא מצינו חבר לרבינו חיים הכהן כי אם התוספות שכתבוהו בשמו, ופסקו כן בפסקי תוספות (סימן שפ"ו)" עיין שם באורך.

עוד כתב שם (ד"ה אלא דפ"א ע"א): "וראיתי למהרש"ך ח"ב (סימן מ"א) שכתב דשיבת ארץ ישראל אינה מצוה, וכמו שכתבו התוספות בשם רבינו חיים הכהן ז"ל, והיא סברה יחידאה נגד רוב הפוסקים הראשונים", והביא דברי הרב סמא דחיי שנקט בפשיטות דעיקר ישיבת ארץ ישראל אינה מצוה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, ותמה עליו הרבה ע"ש.

ובהמשך דבריו שם (דפ"ג ע"ג) כתב שנראה לו שדעת בעל הלכות גדולות כרבינו חיים כהן, ואם כן אין הרב חיים כהן יחיד, ומכח זה תמה על הרב מטה יוסף ח"א (סימן י' די"ז ע"ד), והרב זרע אברהם יו"ד (סימן י"ג דנ"ז רע"א), והרב בית יהודה ח"ב (סימן קכ"ד דף קצ"א), והרב מהר"ם אמריליו ז"ל בריש ספר תורת חסד, והרב לב שלמה אה"ע (סימן ל"ד), שכולם כתבו דרבי חיים הכהן יחידאה הוא, ותמה עליהם שלא זכרו דברי בעל הלכות גדולות עיין שם.

ועוד שם (דפ"ג ע"ב ד"ה ולענין) כתב: "דעת רובא דרבוותא חולקים על רבי חיים כהן וסבירא להו דאיכא חיוב מצות ישיבת ארץ ישראל גם בזמן הזה, ומכל מקום יכולה אשה לומר קים לי כרבי חיים הכהן דסבירא ליה דבזמן הזה ליכא מצות ישיבת ארץ ישראל דלאו יחידאה הוא, דמצינו סוברים כוותיה כמו שכתב הכנסת הגדולה דכן סבירא ליה לרדב"ז, וכן בעל הלכות גדולות לפי דעתו, וכן נראה דעת מהר"ש, והט"ז ונחלת צבי אה"ע (ס"ס ע"ה).

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שם (ד"ה וזה) כתב לדעת מקצת מרבני האחרונים סברת רבי חיים כהן ז"ל סברה יחידאה [כלומר יחידי ממש בלא שום חבר ורע דסבירא ליה כוותיה], וכתב דאולי מהר"א מוטל סבירא ליה דפסקי התוספות ובעל הלכות גדולות ורדב"ז סבירא להו כרבי חיים הכהן עיין שם באריכות.

ובעיקר הדבר אם מצות ישיבת ארץ ישראל מן התורה - עיין שו"ת תשב"ץ ח"ג (סימן רפ"ח), כנסת הגדולה יו"ד (סימן רל"ט הגה"ט אות ל"ג), ושם אה"ע (סימן ע"ה הגב"י אות כ"ה), ארעא דרבנן (מערכת י' כלל רצ"ז) ובספרו שמע יעקב (פרשת חיי שרה), ולגאון חיד"א ז"ל יעיר און (מערכת י' כלל ה'), ובספרו דבש לפי (מערכת א' אות כ"ה), הגהות הרב המגיה לשו"ת מהר"י ברונא (סימן

ע"ז), ספר עיקרי הד"ט יו"ד (סימן כ"ג אות א'), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת נשמת כל חי ח"א (סימן מ"ח, וסימן מ"ט, וסימן נ') עש"ב, ובארוכה בספרו ארצות החיים (שער ח' אות ט"ו), ובספרו תוכחת חיים (פרשת חיי שרה דף צ"ב), ובספרו הכתוב לחיים תהלים (פרק ע"ז), שו"ת שער אשר ח"א (יו"ד סימן י"ב), שו"ת הסבא קדישא ח"א (סימן כ"ב דס"ו סע"ד), זכר עשות (מערכת א' אות פ"ד), ספר ברכת אהרן ברכות (מאמר קצ"ז), ספר ויואל משה (מאמר ישוב ארץ ישראל), ועיין בחיבורי יחי יוסף (סימן י"ד אות ט') ואכמ"ל. [ואם אשה מצווה בישיבת ארץ ישראל, עיין שו"ת בית יצחק אה"ע (ח"א סימן ה' אות ד' וה').]

ובחיותי בזה ראיתי לגאון המובהק ראש על אר"ץ רבה, רבה של עיר התורה חלב, רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו אהל ישרים (שער ארץ ישראל דף קצ"ה) שכה כתב: "והנה עינינו הרואות שבכל שנה ושנה באים ספינות רבות מארצות רבות מארצות המערב, ובתוכם אנשים רבים זקנים וזקנות, באים לגור בארץ ישראל, **ובפרט האשכנזים**, ואילו באנשי סוריא כמו דמשק וארם צובה וסביבותיהם, מעט מן המעט שיעלה על לבו לבוא לדור בארץ ישראל, ואולי סמכו על התנא [בעבודה זרה כ"א א'] דסבירא ליה כיבוש יחיד שמיא כיבוש, ודין סוריא כארץ ישראל דבכמה דברים ראינו שדין סוריא כדין ארץ ישראל" ע"ש. [א"ה עיין שו"ת דבר אברהם ח"א (סימן י') ודוק].

ומעניין להשוות דבריו אלו עם דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים עזרא (אות ד' דרע"ט ע"א): "ויש להליץ קצת על מה שבבנין בית שני לא עלו מבבל וספרד כמו שכתב הרב אבן יחיא בפירושו לעזרא (כ' ס"ד), וכן בשאר ארצות ובתימן לא רצו לעלות בבית שני כמו שכתב הרב חיד"א בחומת אנך עזרא (שם) וכו', וכתב ח"י כי כל השמדות שהיו באשכנז היה על שלא עלו בבית שני ע"ש, **ולכן היושבים עתה בערי אשכנז הם המתאווים לעלות יותר משאר המקומות**, ותשוקתם לעלות כדי לתקן על מה שעבר" ודוק היטב.

ובכר רמזתי דברי תנופה חיים הללו בחיבורי כנסת יעקב (דף צ"ב) ועיין שם מה שכתבנו בזה וכן שם (דף צ'), והארכתי בקונטרס מיוחד בס"ד.

ולפי מה שהביא הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עצמו שגם יהודי שאר הארצות כמו בבל ספרד תימן לא עלו בבית שני כנ"ל, יש להבין מדוע היו השמדות דוקא בארצות אשכנז ולא גם בשאר ארצות, ויש לעיין במקור שמועה זו שציין שם.

והנה בספר סדר היום (סדר קריאת שמע דף ל"ג) כה כתב: "ויאמר אמת ויציב מלה במלה, והוא שבח גדול ונורא וכו', והיא מרגניתא דלית בה טימי. ושמעתי שזה השבח של אמת ויציב שלחו בני הגולה שהיו רחוקים מירושלים, ולא היו עם עזרא בבבל, ושלח עזרא אחריהם ולא רצו לעלות, באמרם שכיון שהיו עתידין להגלות פעם אחרת ובית המקדש עתיד ליחרב, למה לנו להכפיל יגוננו פעם אחרת, טוב לנו לעמוד במקומנו ולעבוד את ה'. **ושמעתי שהם אנשי טוליתולה [שבספרד] והקרובים אליהם**, וכדי שלא יחזיקו אותם באנשי רשע ומחוסרי אמנה חלילה, כתבו להם זה השבח הגדול וענין שלשת הגלויות והגאולות הנרמזים בו", והשוה הדברים הללו עם המובא בסידור הרוקח (סימן מ"ג דף רח"צ) ובכל המצויין שם (הערה י"ד), ומה שכתבתי בחיבורי אות יעקב שעל ספר סדר היום (שם אות א') עיין שם.

ובספר סדר הדורות ח"א (האלף השישי דקכ"ו ע"ב) כתוב: "ואמר בשם רבו הגאון מורנו רבי ואלק ז"ל מחבר סמ"ע, מה ששכיח גזירות בק"ק ווירמשא יותר משאר קהילות ומדינות, כי בחורבן בית ראשון באו ונתישבו בק"ק ווירמשא, ואחר כלות שבעים שנים גלות בבל חזרו הגולים לירושלים ולארץ ישראל, ואלו אשר היו בוירמשא לא חזרו לארץ ישראל, וכתבו יושבי ירושלים לאנשי ק"ק ווירמשא שיבאו גם הם לשבת בארץ ישראל כדי שיהיו יכולין לעלות בשלש רגלים לירושלים שהוא רחוק מאד מהם, ולא השגיתו על זה, וכתבו תשובה שבו אתם בירושלים הגדולה, ואנחנו נדור פה ירושלים קטנה, כי באותו הפעם היו חשובים מאד בעיני השר והנכרים והיו עשירים גדולים, ובענין זה נתחדש עליהם גזירות יותר משאר קהילות ומדינות" ודוק היטב. **תא** חזי מה בין תשובת אנשי טוליטולה לבין אנשי ווירמשא, ואולי גם הא גרמא להו לשמדות המרובות שאירעו להם. [אמנם אינו מיישב רק מה שאירע לעיר זו, ולא לכל בני אשכנז].

ויש להוסיף שבמקור הדברים הספר שציין בתנופה חיים הנ"ל (פרקי שבת פט"ו) כתב: "ואין ספק שהשמדות והחרבנות שהיו במלכות פולין היה על עון חילול שבת שהיה שם, כאשר צווחו עליהם קמאי דקמאי, ואם הוא יתברך החריב ירושלים עיר הקדש בעון חילול שבת, כל שכן שיעלה חרון אף ה' בארצות נכריות להחריבם, כאשר החריבה בחימה שפוכה על עון חילול השם של שבת" ע"ש.

ואולי זה וזה גרם, ולכן בשאר ארצות שלא היה חילול שבת אף שלא עלו לארץ ישראל בזמן בית שני נתקיימו ולא היו שם רוב שמדות, מה שאין כן בארצות אשכנז, והוא יתברך היודע, אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים לאלתר אמן ואמן.

מערכות

דם ביצים

בענין דם הנמצא בחלבון הביצה

אבל עם כל זה רבנן גאוני בני ספרד ז"ל העלו שרק בהפסד מרובה יש לסמוך להקל בנמצא בחלבון חוץ לקשר, וכאשר כתב הגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו חסדי דוד על תוספתא תרומות (פ"ט ד"ה מצא דכ"ד ע"ד): "בחלמון יש להחמיר בכל ענין כדעת הגאונים והרי"ף והרמב"ם ורש"י ותוספות לחד שינוייא [שכמותם פסק מרן ז"ל וכו', אבל אם נמצא בחלבון במקום הקשר בין מתפשט בחוץ בין שאינו מתפשט, גם בזה יש להחמיר, אבל אם נמצא בחלבון שלא במקום הקשר לבד, בזה יש לסמוך על האדירים האלה בשעת הדחק או הפסד מרובה" עכ"ל.

ומתבאר דבתרתי חולק על פסק מרן ז"ל, חדא אם הדם נמצא בחלבון במקום הקשר, שלפי דעת מרן ז"ל שהכל תלוי בחלמון או בחלבון ולא תלוי בקשר או מחוץ לקשר, אם כן ככהאי גוונא לדידיה דמרן ז"ל כשר, ואילו רבי דוד פארדו ז"ל פסק בזה שיש להחמיר ולאסור, ותו בחלבון שלא במקום הקשר, לדעת מרן ז"ל כשר ואפילו בהפסד מועט, ורבי דוד פארדו ז"ל סובר שרק בהפסד מרובה יש להקל כנ"ל.

ודע שדברי הגאון רבי דוד פארדו ז"ל הללו בחסדי דוד שם הם העתק ממה שכתב ונדפס בספרו מזמור לדוד על יו"ד שם (דמ"ו ע"א), וכנזכר להדיא בדבריו בחסדי דוד שם, אלא שהתבוננתי וראיתי שיש שינוי **בתיבה** אחת ממה במזמור לדוד ממה שכתב בחסדי דוד, ששם במזמור לדוד כתוב: "אבל אם

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך יורה דעה (סימן ס"ו סעיף ג'): "נמצא עליה [על הביצה] קורט דם זורק את הדם, ואוכל את השאר, והוא שנמצא בחלבון, אבל בחלמון כל הביצה אסורה". והיא שיטת רבותינו הגאונים והרי"ף והרמב"ם ז"ל כמפורש בבית יוסף, ומרן ז"ל הוסיף שם (דק"ד ע"ב): "וכן ראיתי נוהגים כדברי הגאונים והרי"ף והרמב"ם" עיין שם.

והוסיף רמ"א ז"ל: "הגה ויש אומרים דאם נמצא על קשר החלבון וגם מבחוץ, דהיינו שנתפשט מן הקשר, דכל הביצה אסורה, ויש מחמירין עוד דכל שנמצא על הקשר של חלבון אפילו לא נתפשט כלל אסור, ומזה נתפשט המנהג במדינות אלו לאסור כל ביצה שיש בה דם, ואין מחלקין בין חלמון לחלבון".

ובדברי מרן ז"ל בבית יוסף מתבאר שפסק כרבותינו הגאונים והרי"ף והרמב"ם ז"ל שהכל תלוי בחלמון או בחלבון, ואינו תלוי בקשר וחוץ לקשר, ולפי זה אם נמצא בחלמון ואפילו חוץ לקשר כל ביצה אסורה, ואם נמצא בחלבון ואפילו בקשר וחוץ לקשר, זורק הדם ואוכל את השאר, וככתוב גם בדרישה שם (אות ד'), ועיין שם בספר שלחן גבוה (אות י"ג), ובספר יד יהודה שם (אות ג' ואילך), עיין שם.

ופשט דברי מרן ז"ל בשלחן ערוך מורה אם נמצא הדם בחלמון אסור, ואם נמצא בחלבון מותר, ואפילו בהפסד מועט יש לפסוק ולהורות כן דאם הדם בחלבון מותר, כי כל שנמצא בחלבון לית לן בה ושרי כנ"ל.

כל פנים יש ללמוד שכך היה מנהג ירושלים ת"ו, דהתם איהו ז"ל הוה קאי ודוק].

והגאון מתונס רבי משה שתרז"ל בספר שבת אחים (דיני דם אות ג' דס"ו ע"א) אחר שהביא דברי מרן ז"ל ורמ"א ז"ל דלעיל, כה כתב: "והמנהג לאסור כל הביצה בכל מקום שימצא, ובשעת הדחק או בהפסד מרובה יש להקל אם נמצא בחלבון חוץ לקשר, ואם נמצא על הקשר אפילו לא נתפשט לחוץ, וכן אם נמצא על החלמון בכל מקום - יש להחמיר בכל ענין, כן כתב בחסדי דוד" וכו'.

ובספר עצי המערכה כתב **שמנהג גירבה** לאסור טיפת דם הן אם נמצאה

בחלמון והן אם נמצאה בחלבון, והובא בקובץ התורני "אור תורה" שנת תש"ל (גליון כ"ה דף ס"ט אות ח') ועיין שם מה שכתב בזה, ועכשיו ראיתי שכן כתב הגאון מהרמ"ך ז"ל מגירבה בספר ברית כהונה יו"ד (מערכת ב' אות ה'): "ועיין לרמ"א ז"ל שכתב דנתפשט המנהג במדינות אלו לאסור כל ביצה שיש בה דם ואין מחלקין בין חלמון לחלבון, והיינו לענין גוף הביצה לאסרה בכל אופן, וכן אנחנו נוהגים להורות פה", ועיין בהערה שם שכתב להסביר הדברים, ועיין לגאון מגירבה מהרמ"ז ז"ל בשו"ת ויאמר משה יו"ד (סימן ג'), ובספרו שו"ת ויען משה יו"ד (סימן ל"ב) ודוק.

וראיתי לגאון משאלוניקי רבי יצחק מולכו ז"ל בספרו ארחות יושר (פרק י"ח) שכתב: "וצריך להזהיר להמונים כשמוצאים דם בביצה, שישליכו אותה לאשפה שאסור לאכלה, וכן הוא **מנהג שאלוניקי** לאסור אותה ביצה שנמצא בה דם, ואין מחלקים בין אם נמצא בחלבון או חלמון, אלא לעולם אוסרים אותה, ולא כמו שחושבים קצת מן ההמונים שבהסיר הדם על ידי צמר גפן שהוא מותר".

נמצא בחלבון שלא במקום הקשר לבד, בזה נראה **דאפשר** לסמוך על האדירים הנ"ל בשעת הדחק ובהפסד מרובה דוקא", ומדנקט והוציא בלשון "אפשר", הרי זה מורה דלא ברירא ליה מילתא וכמסתפק אמרה לדבריו, והין ולאו ורפיא בידיה כנודע וכמו שכתבו מרן ז"ל וכמעט כל הפוסקים עיין בכל המובא בזה בחיבורי יודוך סלה (סימן א'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן מ"ז הערה י"ג דף קצ"ב), דהיינו שעדיין יש צד לאסור אפילו בהפסד מרובה, אבל בספרו חסדי דוד השמיט תיבה זאת והכריע שבהפסד מרובה יש להקל וכנ"ל ודוק היטב.

וגדולי ספרד הבאים אחרי הגאון רבי דוד פארדו ז"ל פסקו כדבריו להקל בנמצא בחלבון חוץ לקשר בהפסד מרובה דוקא, כאשר תראה בספר ערך השלחן יו"ד שם (אות ה') שהביא דברי החסדי דוד וחתם "ודבריו ברורים, וכן עיקר".

ותלמידו של הגאון המובהק רבי דוד פארדו ז"ל, הוא גאון ירושלם ת"ו רבי חד"ש פיינסו ז"ל בספרו שם חדש על ספר יראים ח"ב (סימן קמ"ו דל"ז ע"ד) כה כתב: "לדידן אין נפקא מינה לענין דינא, מאחר שנתפשט המנהג לאסור הביצה כולה בכל מקום שנמצא דם בחלמון או בחלבון כמבואר בפוסקים", הרי שמעיד בגדלו שכך נתפשט המנהג ודוק. [הגאון שם חדש ז"ל מקורו מעיר התורה שאראי דמן בוסנא שבבלקן, ואחר כך היה ארבעים שנה רב בירושלים, ונח נפשיה כ"ב אייר תרי"א, ודע דמריהוט לשונו שכתב שנתפשט המנהג נראה שרוצה לומר שנתפשט בכל קהלות בני ספרד וכמו שאכן נוכיח זאת לקמיה בס"ד, וגם אם לא נקבל הבנה זו, על

דנהגין לאסור דם בכל מקום שבביצה, גם בביצה בת יומא נמי אסור, וכן המנהג.

ובן חזר וכתב בכללים שבראש ספרו שלחן גבוה (כלל ט"ו): "בטובא מילתא אנן נהגין כרמ"א ז"ל היכא דפליג על מרן ז"ל, ואם אמרתי אספריה את כל המקומות לא יספיקו מגילות ראשונות הנה באו, דנהגו לאסור ביצה שנמצא בה טיפת דם ואין מחלקין בין נמצא בחלבון או בחלמון כדברי רמ"א ז"ל במפה (סימן ס"ו) ע"ש, ומרן ז"ל שם מכשיר היכן דנמצא בחלבון".

ומזה"ר הגאון מהרע"א סומך ז"ל בספר זבחי צדק שם (אות ה' ואות ו') כתב: "הנכון הוא דבעל נפש יחוש לעצמו להחמיר ולאסור כל שנמצא דם בביצה בכל אופן כסברת ההגה ז"ל, וכן נהגו שלימים וכן רבים, החיד"א במחזיק ברכה (סוף אות ד')."

ויש בעירנו בגדאד יע"א בני אדם שהם מוכרים ביצים, והן מורים לעולם דכשיש טפת דם על החלמון לזרוק את הדם ולאכול השאר, וכשהדם בחלבון הם אומרים שהיא אסורה, וההוראה הזו היא כסברת הרא"ה והפרי חדש, והיא הפך דעת מרן ז"ל ורמ"א ז"ל, וזה תימה גדולה מהיכן להם לעשות הפך מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו, ובודאי הוראה זו טעות היא ולא נהגו כן מעולם, ותלמיד טועה ברבו תולה, והם אומרים שכך שמעו מחכמים גדולים ושקר הוא בפייהם.

ועל כן העיקר הוא שאם אחד הורה כסברת מרן ז"ל דעל החלבון זורק את הדם ואוכל את השאר ועל החלמון כולה אסורה, אין מזניחין אותו כיון שהורה כן, אבל בעל נפש יחוש לעצמו ויאסור הביצה בכל פנים בין בנמצא בחלמון או בחלבון, ואנן בדין מיום שעמדנו על דעתנו כך נהגנו לכל שואל

ומצאתי בספר קמח סלת (נדפס בשנת תקנ"ח הלכות ברכות אות ב') שקבע בפשיטות להלכה דברי הרב ארחות יושר דלעיל, גם הגאון המובהק מתונס רבי אברהם אבוקרא ז"ל בספרו בן אברהם (ס"ס מ"ח ד"ה סמוך דמ"ג ע"ב) כתב שיש מקומות שאין נוהגים כן להוציא הדם על ידי צמר גפן ואוסרים הביצה ע"ש.

והגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"ג (יו"ד סימן ס"ו אות ג' דכ"ז ע"ג) אחר שהביא דברי רמ"א ז"ל שבמנהג במדינות אלו דבני אשכנז לאסור כל ביצה שיש בה דם, כתב "וכן הוא מנהג מקומינו" [אזמיר שבטורקיה], והביא דברי הרב ארחות יושר דלעיל, וסיים שבמקום שנוהגין לאסור הביצה, מי שירצה לעשות כמנהג הנוהגים להקל לזרוק הדם על ידי הסרתו בצמר גפן ולהתיר הביצה - **מוחין בו** שלא יעשה כזאת במקום שנוהגין להחמיר, ובעל נפש יחמיר לעצמו אפילו אם הוא במקום שנוהגים להקל, וכאשר אזהרה שמענו מפי צדיק רבינו ישראל סרוק ז"ל תלמיד רבינו האר"י ז"ל שיזהר בכל מה שאפשר לתפוס סברת המחמיר ומידת חסידות עיין שם. [ובגוף אזהרה זו "שבכל מה שאפשר יש לתפוס סברת המחמיר ומידת חסידות" - עיין מה שהבאתי בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי שובי השולמית ח"ד (סימן א') וצרף לכאן, ובמקומו התבאר היטב בס"ד].

וגם אחיו של הרב ארחות ישר, הוא הגאון רבי יוסף מולכו ז"ל משאלוניקי, בספרו שלחן גבוה שם (אות ה') על דברי רמ"א ז"ל הללו שכתב "ומזה נתפשט המנהג במדינות אלו לאסור כל ביצה שיש בה דם ואין מחלקין בין חלמון לחלבון", ראיתי שכה כתב: "בכנסת הגדולה כתב כן משם כת הפוסקים האחרונים, וכן המנהג גם במקומות אלו וכו', ולדידן

שנאמר למעכ"ת בשמי להקל בזה, שמעולם לא זזתי מהורות לבני ביתי ולאחרים כפסק מרן מהר"י קארו ז"ל ביורה דעה (סימן ס"ו) ואסור לגמרי בנמצא בחלמון אפילו אם יסירו בקל הדם מעליה, וגם אם נמצא על החלכון נהגתי כדברי המחמירין, הרי שלא נמצא בדבריו מה שהביא הדרכי תשובה בשמו שהיה מורה לאחרים כרמ"א ז"ל, ואדרבה כתב שמעולם לא זז מלהורות לבני ביתי ולאחרים כפסק מרן ז"ל, וכשנמצא על החלכון נהג כדברי המחמירין, ומשמע לי שרק לעצמו היה מחמיר בזה כרמ"א ז"ל, אבל לא היה מורה כן ודוק.

ונראה שהגאון דרכי תשובה ז"ל הבין מה שכתב: "וגם אם נמצא על החלכון נהגתי כדברי המחמירין", דהיינו נהגתי להורות לאחרים לאסור כדברי המחמירים, ואיני יודע אם הבנה זו מוכרחת, ועיין. [ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ז (סימן ו' אות נ"ח) ודוק, ובספר מחזיק ברכה דלקמיה דבברי הדברי שמואל].

והגאון חיד"א ז"ל במחזיק ברכה (שם אות ד') האריך בזה וכתב דבעיר חברון ת"ו נהגו להקל כסברת רבותינו הגאונים שמרן ז"ל פסק כמותם, "וזהו להורות לאחרים, מכל מקום בעל נפש יחוש לעצמו להחמיר ולאסור כל שנמצא דם בביצה בכל אופן, וכן נהגו שלמים וכן רבים", ועיין לגאון רבי חיים סתהון ז"ל בספר ארץ חיים יו"ד (שם דנ"ח ע"ב) ע"ש.

ושם בארץ החיים ציין לדברי הגאון ראב"ד ז"ל משאלוניקי בספרו תפארת אדם יו"ד (סימן ס"ו אות א' דכ"ט ע"ב) שהביא שהגאון רבי יעקב מנשה ז"ל בעל עין המים ואהל יעקב, כתב דנקטינן כסברת מרן ז"ל, ושהעיד שבעיר חברון ת"ו מסירים הדם על ידי צמר גפן וכו' ע"ש.

לאסור לו בכל פנים כל הביצה, בין בחלמון בין בחלכון, מיהו בשעת הדחק או בהפסד מרובה יש לסמוך על הגאונים להקל בנמצא בחלכון חוץ לקשר ערך השלחן (אות ה') בשם חסדי דוד והסכים עמו" ע"כ.

וראש הגולה דודי זקני הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בבן איש חי ש"ב (פרשת טהרות אות ה') כתב: "נמצא טיפת דם בביצה, בין בחלכון בין בחלמון, נהגו שלמים וכן רבים לאסור, ואף על גב דמרן ז"ל לא אסר אלא בחלמון אבל בחלכון פסק זורק הדם ואוכל השאר, ראוי לאסור בכל גוונא, וכן נוהגים פה עירנו בגדאד".

ומר זקני הגאון ז"ל בכף החיים (שם אות ו') הוסיף וכתב: "במקום שנהגו כמרן ז"ל, הבא לשאול מודיעים לו שיש מחמירים [ואוסרים], דאפשר שיפרוש מעצמו אם בעל נפש הוא".

וראיתי בספר דרכי תשובה שם (אות י"ט) שכתב: "עיינן כנסת הגדולה (הגב"י אות כ"ד ואות ל"ד) ומבואר בדבריו שעם שהיה גריר בתר הוראות מרן ז"ל הבית יוסף ולא קבלו עליהם פסקי רמ"א ז"ל, לענין דם בביצים כתב להחמיר, ושכן המנהג, וכן כתב בשלחן גבוה (שם אות י"ג ואות ח'), ובשו"ת דבר שמואל (סימן שכ"ב) שגם הוא היה מגאוני ספרד, אף על פי כן כתב שתמיד הוא מורה להחמיר בזה כדעת הרמ"א ז"ל עכ"ל.

ועיינתי בספר דבר שמואל שם, וראיתי שכן כתב הגאון המחבר החסיד רבי שמואל אבוהב ז"ל מוונציה: "שאלה, ביצה שנמצא בה קורט דם בחלמון שלה, שכורכין צמר גפן ושמים על הדם אם נדבק בצמר גפן אוכלים אותה. תשובה, תמה אני על מה

ומו"ז בכף החיים הוסיף שגם במקום שנהגו כמרן ז"ל מכל מקום יש להודיע לשואל שיש אוסרים ואולי ימנע עצמו מלאכול הביצה ויזרוק הביצה, עם שלדעת רבים איסור דם ביצים אינו אלא מדרבנן ודן. [ורבינו הפרי מגדים יו"ד (סימן ס"ו סוף אות י"ג) כתב שדעת רוב הפוסקים שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, וכזאת תראה בביאור הגר"א ז"ל יו"ד (שם אות ט), ונתבאר במקומו בס"ד].

ובספר הליכות עולם (ח"ו דף ט') הביא דברי רבינו הבן איש חי דלעיל "נמצא טיפת דם בביצה, בין בחלבון בין בחלמון, נהגו שלמים וכן רבים לאסור, ואף על גב דמרן ז"ל לא אסר אלא בחלמון, אבל בחלבון פסק זורק הדם ואוכל השאר, ראוי לאסור בכל גוונא, וכן נוהגים פה עירנו בגדאד", ואמר נראה שכך נהגו במקומו, אבל אנחנו אין לנו אלא דברי השלחן ערוך שדוקא אם הדם בחלמון אסורה, אבל אם נמצא בחלבון זורק את הדם ואוכל את השאר ע"ש.

ובעניו נעלם ממני מה רצה מרבינו הבן איש חי ז"ל ואטו ידידה היא, ותמוה מדוע לא הביא שכדברי הבן איש חי ז"ל נהגו בני ספרד בהרבה מקומות, שהרי כך היה מנהג בעיר התורה **שאלוניקי** וכדהעידו הגאונים לבית מולכו בארצות יושר ובשלחן גבוה וכן בקמח סלת כנ"ל, וכך היה מנהג **אזמיר** כאשר העיד בספר יפה ללב, וכך היה מנהג **תונס** כאשר כתב בשבת אחים, וכך היה מנהג **גירבה** כאשר כתבו בברית כהונה ובעצי המערכה, וכך היה המנהג האחרון בעיר **חברון** ת"ו כאשר כתב בזכרונות אליהו, הרי שבני ספרד נהגו לאסור בכל גוונא בין אם הדם על גבי החלמון או אף על גבי החלבון, וכדברי רבינו הבן איש חי ז"ל, ומאי טעמא העלים עין מכל זה, וצ"ע.

ועיינתי בגוף ספר עין המים יו"ד שם וראיתי שסיים שבעל נפש יחמיר לעצמו לעצמו ויאסור הביצה בכל ענין, וכדכתב הגאון חיד"א ז"ל במחזיק ברכה, וצריך טעם והסבר מדוע דבר זה לא הזכיר בתפארת אדם. [עכשיו ראיתי אריכות בדברי הגאון משאלוניקי רבי אברהם הכהן ז"ל בספרו טהרת המים (מערכת ד' אות מ"ב) שהאריך הרבה בדברי הגאון עין המים ז"ל ובנדון דידן, ויש לי להתיישב הרבה בדברות קדשו ויתבאר במקומו בס"ד].

ומצאתי לרבה של העיר חברון ת"ו, הוא הגאון רבי אליהו מני ז"ל בספר זכרונות אליהו יו"ד (מערכת ב' אות א') שכבר הביא דברי הרב תפארת אדם, וכתב שנשתנה המנהג בעיר חברון, ועכשיו נוהגים לאסור כל דם שנמצא, ושהגאון רבי יעקב מנשה ז"ל מעיר התורה שאלוניקי בספרו עין המים יו"ד (סימן ס"ו) כתב כגאון חיד"א ז"ל דבעל נפש יחוש לעצמו ויחמיר לאסור כל שנמצא דם בביצה ע"ש, ודוק היטב.

ומכל האמור מתבאר ויוצא לנו שעם שהיו שנהגו כדברי מרן ז"ל שכל שהדם נמצא בחלמון הביצה אסורה באכילה, ואם נמצאת בחלבון מותרת, מכל מקום רבים ושלמים מגאונים בני ספרד נהגו דלא כמרן ז"ל וגם פסקו להחמיר שבכל אופן שנמצא דם בביצה וגם כשנמצא בחלבון, לא אכלו הביצה וזרקו אותה, וכן"ל משם הגאונים רבינו החבי"ב ז"ל שהביא בדרכי תשובה, ורבי שמואל אבוהב, ורבי דוד פארדו, ותלמידו הרב שם חדש, והרב ערך השלחן, והרב שבת אחים, והרב ברית כהונה, והרב עצי המערכה, ומוה"ר זבחי צדק כתב **ואנן בדין מיום שעמדנו על דעתנו** כך נהגנו לכל שואל לאסור לו בכל פנים כל הביצה, בין בחלמון בין בחלבון,

היה מנהג קדום כפסק מרן, נעלם ממני ולא ידעתי מדוע השמיט שתי תיבות מדברי החיד"א, שהוא כתב שם "שכך היה המנהג **בעה"ק חברון** כפסק מרן", הרי שהחיד"א ז"ל מעיד רק על העיר חברון ותו לא, ולא כמו שציטט בספר הנ"ל מדברי החיד"א שכאילו כתב כן על מנהג ישראל די בכל אתר ואתר, ותימה רבה.

ועוד יש להבין אחר שכבר ראה דברי הגאון חיד"א ז"ל במחזיק ברכה שם, מדוע התעלם מעדות רבני ירושלים הקדמונים שכתבו שאנחנו נוהגים לאסור כל הביצה וכנ"ל, שהרי גם במחזיק ברכה שם החיד"א ז"ל הביא עדותם זו, וצ"ע. [ובמקומו עוד כתבתי בזה בס"ד ואכמ"ל].

והיותר מתמיה אצלי, שהרי שם רצה להוכיח שהמנהג היה כדברי מרן ז"ל שפסק כגאונים והרי"ף והרמב"ם ז"ל, ואם כן מדוע הוזקק להביא כן מדברי החיד"א ז"ל כנ"ל, והא למה לי, ולכאורה לרגע נעלם ממנו דמין עצמו ז"ל בבית יוסף (שם דק"ד ע"ב) מעיד שכך נהגו וכלשונו: "וכן ראיתי נוהגים כדברי הרי"ף והרמב"ם והגאונים", וקצת.

וחושבני שכזאת יש להעיר על דברות רבינו החיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה יו"ד שם (אות ב' וג') שהאריך בפתגמא דנא כמו שיראה המעיין, והיה לו להביא עדות מרן ז"ל על מנהג זה וכנ"ל, ונתבארו הדברים במקומו בס"ד.

ועוד יש להבין שהרי הבאתי רבים ושלמים מגאונים בני ספרד שעם שקבלו עליהם הוראות מרן ז"ל, כאן פסקו שלא כדבריו ז"ל, וכתבו שביצה שנמצא בה דם גם אם הוא בחלבון אסורה באכילה ויש וזורקה כנ"ל, עם **ששלדעת רוב הפוסקים איסור כל תשחית הוא איסור תורה ממש גם בכל הדברים** ולא רק באילנות מאכל, וכדכתב להדיא הגאון המובהק רבי מאיר אריק ז"ל בשו"ת אמרי יושר ח"א (סימן ק"ג ד"ה והנה) ע"ש, ורבינו הגאון החח"ם ז"ל האריך בזה טובא בספרו שדי חמד (מערכת ב' פאה"ש כלל מ"ז) עש"ב, והעלה שם וכתב (ד"ה ואשר): **"ולא מצינו לאחד מן הראשונים ז"ל שסוברים שאיסור כל תשחית מדרבנן"** ע"ש, ועיין בזה בחיבורי כרם יעקב (ס"ס ו' דף נ"ו), ובחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ו דר"ה ע"א) ודוק היטב.

וגם חושבני שלרגע קט אישתמיט מיניה דברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן ל"ב) שכתב: "ראיתי בקונטרס ישן מחידושי רבני ירושלם ת"ו הקדמונים, משנת הרע"ד והוא בכתב יד, ושם נאמר **שנהגו לאסור כל ביצה שנמצא דם בכל מקום**", והנה מפורש יוצא מדברי רבני ירושלם הקדמונים ע"ה שהעידו שכל טיפת דם הנמצאת בביצה בכל מקום שהוא, הן בחלמון הן בחלבון הביצה אסורה, הרי שמנהג זה שרשו מקדם קדמתה, לפני חמש מאות שנה, ומה ירצה מרבינו הבן איש חי ז"ל, אתמהא, וקצת.

ומה שהביא בהליכות עולם שם שהחיד"א ז"ל במחזיק ברכה יו"ד כתב: "ומוכח שכן

דרשו ה' בהמצאו

א.

ישעיה (נ"ה ו'): "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב".

ובתרגום יונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "תבעו דחלתא דה' עד דאתון חיין, בעו מן קדמוהי עד דאתון קימין".

ובתלמוד בבלי ראש השנה (י"ח ב') אמרו: "דרשו ה' בהמצאו - אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים".

ובתלמוד ירושלמי ברכות (פ"ה ה"א דל"ז ע"ב) אמרו: "דרשו ה' בהמצאו היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות". ועיין לרבינו הגדול בעל נודע ביהודה ז"ל בספרו דרושי צ"ח (דרוש כ"ב לעשי"ת אות ח'), ובספר אור שמח על הרמב"ם הלכות תפילה (פ"ח ה"א) ודוק.

והתבוננתי וראיתי בס"ד שרז"ל בדברות קדשם דלעיל, דרשו בשלוש פנים ענין "ה' בהמצאו", יונתן בן עוזיאל פירש על "האדם" כל זמן שהוא חי, התלמוד הבבלי פירש על "הזמן" עשרת ימי תשובה, והתלמוד הירושלמי פירש על "המקום" בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וכל זה בבחינת "עולם, שעה, נפש", דתנן בספר יצירה, ועיין בספר רסיסי לילה (סימן ט"ל), דוק והבן.

ב. דרשו ה' בהמצאו

ישעיה (נ"ה ו'): "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב".

ובתרגום יונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "תבעו דחלתא דה' עד דאתון חיין, בעו מן קדמוהי עד דאתון קימין".

ובעניותי לא הכנתי הדברים היטב, דלכאורה יונתן פירש בהמצאו דקאי על **האדם**, שיבקש ה' כל זמן שהוא האדם חי, אבל פשט הפסוק דקאי על הזמן **שהשי"ת** נמצא וקרוב אלינו, ואולי יונתן תרגם כן לתקן הלשון שלא יבואו לכלל טעות שכאילו יש זמן שאינו מצוי ונמצא ח"ו, ועיין יבמות (מ"ט ב') ודוק.

ורש"י ז"ל פירש: "בהמצאו, קודם גזר דין, בעוד שהוא אומר לכם דרשוני", ועיין היטב רש"י ז"ל הושע (י"ד ב') ודוק.

שוב ראיתי בפירוש הרד"ק ז"ל ישעיה שם: "בהיותו קרוב, בענין שיהיה קרוב, וזו היא דרישה בכל לב כמו שכתוב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, ורבותינו ז"ל (ספרי במדבר פסקא מ"ב) פירשו בהמצאו קודם גמר דין, ויונתן תרגם תבעו דחלתא דה' עד דאתון חיין בעו מן קדמוהי עד דאתון קיימין, רוצה לומר שיעשו תשובה קודם מיתה, כי אז הוא נמצא וקרוב, ולא אחר מיתה, כי אחר מיתה אין תשובה לנפש, כמו שאמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה". ועיין בדברי רבינו יצחק אברבנאל ז"ל שם.

חרי שכבר הרד"ק ז"ל הרגיש בדברי תרגום יונתן ז"ל והסבירו, וחושבני שגם לפי ביאורו ודרכו ז"ל עדיין הדברים צ"ב, כנלענ"ד.

ומה שכתב הרד"ק ז"ל "שאינ תשובה לאחר מיתה" - עיין זהר חדש פרשת לך לך (מדרש הנעלם דכ"ה ע"ב): "אמר רבי שמעון, משפט רשעים בגיהנם, שנים עשר חדש ושם יצפצפו בתשובה, ונשמתן של צדיקים פוגעין לפני הקב"ה, ומעלין אותן משאול, שהוא

והרביעית, בטרם שיתחבר לאנשים רעים ולאפיקורסים, ותאבד אמונתו, ולא תוכל להרפא לעולם.

והחמישית, בעוד שהוא במרחב, כי בעת צרה ישוב אדם בעל כרחו, ולא ימצא לו אלא אם יעשה למען שמו. ועיתות הצרה הן בעת חליו, ובעת היותו ביד אויביו או במצור, ובעת היותו עני ואביון, ובעת בואו בימים, ובעת לכתו בדרכים מסכנים, ובעת עברו בימים, ובעת שיחלש כחו ותאבד עצתו.

ואלה החמש עיתים אשר הקדמנו, כשיבקש אדם בהן אז, בוראו ימצא לו. גם בטרם שיקראנו, יעננו, כמו שאמר (ישעיה ס"ה כ"ד) והיה טרם יקראו ואני אענה. ועל כן, יש למשכיל להזהר באלה העיתים בטרם יאבדו מרשותו, ואז ינחם ולא יועיל לו. וראוי למשכיל לדעת ולראות, כמה עיתים אבדו לו וכמה עיתים ישארו לו, וימהר באלה הנשארות לבקש בהן רצון אלהיו, בטרם יאבדו כאשר אבדו האחרות. והשם יעזורנו לעשות הטוב בעיניו, וימצא לנו בכל קראנו אליו עד כאן.

ויש לי להבין מדוע הרב בעל ספר הישר ז"ל, לא הזכיר שכבר רז"ל עמדו בשאלה זו מה פשר דבר באומרו דרשו ה' בהמצאו, והסבירו ואמרו במסכת ראש השנה (י"ח ב'): "דרשו ה' בהמצאו אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים", ובתלמוד ירושלמי ברכות (פ"ה ה"א דל"ז ע"ב) אמרו: "דרשו ה' בהמצאו היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" ועיין בדברינו לעיל (אות א') ודוק.

ועוד יש לי להבין מה שכתב בספר הישר "שהעת השלישית שה' נמצא לשואליו היא "בשעה שהציבור מתענים" וכו', שהרי שם בראש השנה מבואר שבצבור "כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר

המדור הששי. שנאמר מוריד שאל ויעל, ומי שנכנס במדור התחתון שהוא אבדון, שוב אינו עולה. תנא אמר רבי יהודה אף על פי שנכנס בשאל, עולה בתשובה. שנאמר מבטן שאל שועתי שהוא המדור הששי, ומי שנכנס במדור התחתון שהוא אבדון, שוב אינו עולה. תנא אמר רבי יהודה, אף על פי שנכנס בשאל, עולה בתשובה שנאמר מבטן שאל שועתי שמעת קולי", ועיין בכל המצויין בהגהות ניצוצי זהר שם, ועיין בכל המובא בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן כ"ט), ובאריכות בספר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ת' אות מ"ג) וש"נ ואכמ"ל.

ג. דרשו ה' בהמצאו

כתב בספר הישר (שער הט"ו) המיוחס לרבינו תם ז"ל: "אמר הנביא ישעיה ע"ה: דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב", ואנחנו צריכים לחקור ולשאל, למה אמר בהמצאו, היש עת שימצא ועת אשר לא ימצא, וכשנתבונן בדבר הזה, נכיר, כי יש עיתים אשר ימצא האל לדורשיו, ועיתים לא ימצא, ועל כן אמר דרשו ה' בהמצאו.

העת הראשונה, כשיקנה האדם שכל, כמו (משלי ג' ד') ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. כי בטרם שיקנה האדם שכל, לא יכיר את בוראו, ועל כן לא ימצא לו.

והשניה, בטרם שיעשה עונות ויכעיס אלהיו, אז לבו ישר ונקי, ובלב זך ונקי ימצא האל. וכשיחטא לו ויעבור על מצותיו, לא ימצא לו כי אם אחרי יגיעה רבה מאד, עד אשר יכנע וינקה לבבו מטמאתו בתשובה שלמה.

והשלישית, בשעה שהציבור [מתענים], כי תפילת הקהל היא יותר מקובלת מתפילת היחיד.

ע"ש].

ועיין מה שכתבו בזה הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים חלק הגדולים (מערכת ד' אות י"ג ואות י"ד) ועוד לו שם (מערכת י' אות רמ"א), ושם חלק הספרים מערכת י' אות ע"ב) ובאריכות בספר זכר עשות (מערכת ס' אות כ"ו), ועיין לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספר הזכרונות (דל"ג סע"ד), ובספר שרי האלף (דף שט"ז) ואכמ"ל.

הערה זו זכיתי והדפסתי בקובץ התורני "אוצרות ירושלים", שנת תשל"ח, (גליון רי"ז דף רס"ז אות רס"ו) וכאן נדפסה מושלמת ומתוקנת בס"ד.

הבערה ללאו יצאה

מלאכות, דהא מוסיף קתני, ומיסך ואורג נמנו עם אבות מלאכות ואלה תולדותיהם, כדקתני שובט בכלל מיסך: מאי מוסיף, הרי לא נמנו אלא אבות".

ראיתי לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו גליוני הש"ס שבת (צ"ז ב'): שכתב: "רבי יהודה מוסיף אף השובט והמדקדק. [הגאון רבי בצלאל הכהן מווילנא ז"ל] בשו"ת ראשית בכורים ח"ב (סימן ד' רס"ז ע"א) הקשה מלעיל (ע' א') דמאן דאמר הבערה לחלק יצאת, ולא יליף לחילוק מלאכות מבחריש ובקציר תשבות, היינו משום דהוי ליה חריש וקציר שני כתובים הבאים כאחד ואינן מלמדין ועיין שם ברש"י ותוספות, ואם כן רבי יהודה דסובר בסנהדרין (ס"ו ב') דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין, על כרחין לדידיה הבערה ללאו יצאת ולא לחלק, ואם כן איך אמר רבי יהודה מוסיף אף השובט כו', וקאי על הט"ל מלאכות שמנו תכמים, הא מבואר בתוספות חגיגה (ד' א' ד"ה

כה' אלהינו בכל קראנו אליו" כלשון הרמב"ם ז"ל שם, וי"ל. וקצאתי הרבה.

ובענין מי מחבר ספר הישר, מוסר, עיין מה שכתב בשו"ת חתם סופר ח"ו (ס"ס פ"ו סד"ה עמוד כ"ח): "מה שהתפאר כמה פעמים בהעתק ספר קטן הנקרא ישר וייחסו לרבינו תם, לא נזהר להביא גאולה לעולם, אמנם דברי הספר הזה ממתקים וכולו מחמדים יהיה מחבירו מי שיהיה, אבל איננו לרבינו תם כי אם לרבי זרחיה היוני, עיין בספר שתי ידות (דקכ"ב ע"א)". [ויש להעיר על דברי הגאון רבי יצחק בלאזר ז"ל בספרו אור ישראל (מאמר שערי אור ד"א רע"ג) שיחס ספר זה לרבינו תם עצמו

שבת (צ"ז ב'): "תניא רבי יהודה מוסיף אף השובט והמדקדק, אמרו לו שובט הרי הוא בכלל מיסך, מדקדק הרי הוא בכלל אורג. מאי לאו דעבדינהו לתרווייהו בהדי הדדי, ושמע מינה מחייב היה רבי יהודה אתולדה במקום אב. ממאי דילמא לעולם דעבדה להא לחודה, והא לחודה, ורבי יהודה אתולדה במקום אב לא מחייב, ובהא קמיפלגי דרבי יהודה סבר הני אבות נינהו, ורבנן סברי הני תולדות נינהו, תדע דקתני רבי יהודה מוסיף, אי אמרת בשלמא אבות, מאי מוסיף מוסיף אבות, אלא אי אמרת תולדות מאי מוסיף".

ופירש רש"י ז"ל: "שובט, מכרכר בכרכר: ומדקדק, לאחר שמתח החוט של ערב מכה בכרכר בשנים ושלשה מקומות, ויש מפרשים מדקדק משוה האריגה, כשיש שני חוטיין כרוכין זה עם זה ומובדלים מן השאר, משוה אותן בכרכר או במחט: מאי לאו דעבדינהו לכולהו, שובט ומדקדק בהדי שאר

השובט וכו', ולא כתוב אף, ואולי גירסת ספר ידיהו גם שם היתה אף, וככתוב גם בתוספתא שבת (פ"ט ה"ב) עיין שם.

וראיתי בדברי הרב המאירי ז"ל שבת (ק"ו א'): "וכן שקשה להם לומר מה שכתבו גדולי הרבנים [רש"י ז"ל] שאף מבעיר לבשל תבשילו יהא קרוי מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופה, וכן נראה לי שהרי שוחט ומבעיר מאבות מלאכות הם, ומצינו שרבי יהודה מודה בכולם, כמו שאמרו רבי יהודה מוסיף אף השובט והמדקדק, ואין הוספה אלא במודה על הראשונות", ולדידיה דהרב המאירי ז"ל אין נפקותא אם גורסים אף או את דכיון שמתבת "מוסיף" אמר לדבריו ודוק.

ב. בעיקר הענין אם רבי יהודה סובר הבערה ללאו יצאה או לחלק יצאה, תמה אני על עצמי ונעלם ממני מדוע הנך תרי קראי גאוני רברבי ז"ל לא הזכירו לדברות הירושלמי בשבת (פ"ב ה"ה ד"ח סע"ב) שמפורש דרבי יהודה סובר דהבערה לחלק יצאה שכך אמרו שם: "הבעיר ובישל. אית תניי תני חייב שתיים, אית תניי תני חייב אחת. מאן דמר חייב שתיים אחת משום מבעיר ואחת משום מבשל. ומאן דמר אחת, היידא רבי יודה אומר משום מבעיר. רבי יוסי אומר משום מבשל. וקשיא על דרבי יוסי הבערה לימדה על כל המלאכות שבתורה אינו חייב משום מבעיר אלא משום מבשל". ועיין בפירושו קרבן העדה ושאר מפרשים.

ולאמור גם מה שבספר יד מרדכי אלפרט על מסכת שבת (דט"ל ע"ב) האריך לפלפל ולהוכיח דרבי יהודה סבר הבערה ללאו יצאה עש"ב, נסתר הדבר מדברי הירושלמי הללו.

ושמא ואולי סבירא להו לגאונים ז"ל דלעיל, שרבי יהודה ורבי יוסי האמורים

זכור) בשם הירושלמי לית בר נש דאמר "אף" אלא דהוא מודה על קדמייתא, וכאן הרי רבי יהודה חולק על הבערה, עד כאן מספר ראשית ביכורים. [א"ה יח"ס: וכן הוא בהגהותיו מראה כהן ביצה (ב' א'), וכבר כתב כן הגאון שמן רוקח ז"ל בחידושו לפסחים (כ"ז א') והובא בשו"ת אבני ציון ח"ד (סימן נ"ג דרכ"ד ע"א) עיין שם].

ובאמת לתוספות שבת לעיל (ע' א' ד"ה ועל) יש לומר דבחריש וקציר תשבות אתו לדרשות האמורות במועד קטן (ד' א') ועיין ראש השנה (ט' א'), ושפיר סבירא ליה רבי יהודה הבערה לחלק יצאה.

ווגם אם נימא דרבי יהודה סבירא ליה דהבערה ללאו יצאה, אין קושיא מהך דנקט "אף" עיין קידושין (כ"ה א') מאי אף אקמייתא וכהנה רבות.

ואדרבה יש לומר דמשום דרבי יהודה סבירא ליה דהבערה ללאו יצאה, וכהוכחת הראשית ביכורים כנ"ל, אם כן גם מכבה הוא רק לאו כיון שחיובו רק בעל מנת להבעיר, ואי אפשר שיהיה חמור ממבעיר עיין מה שכתבתי בהגהותי לעיל (ו' ב'), ואם כן בצרו ליה לרבי יהודה שתי מלאכות, ועל כרחין כדי להשלים מנין ט"ל מלאכות דנפקא להו מקראי כאן, ולעיל (מ"ט ב'), לכך הוסיף רבי יהודה השובט והמדקדק, עד כאן מספר גליוני הש"ס.

ובס"ד דרך לימודי נתעוררתי בכמה הערות בדברי קדשן ז"ל, והנני לכותבן כאן למזכרת.

א. מה שדקדקו ונתווכחו מלשון רבי יהודה אומר "אף" השובט - לא ידעתי מדוע לא הזכירו דלעיל שבת (ע"ה א') הגירסה שונה באות אחת, ששם כתוב רבי יהודה מוסיף את

ללאו יצאה, מכל מקום במה שמפורש בירושלמי בדברי רבי יהודה דסבירא ליה דהבערה לחלק יצאה, שעל זה אין סתירה מתלמודא דידן אליבא דרבי יהודה, בודאי אין לעשות פלוגתא בחינם בין הבבלי והירושלמי בזה.

ואף אם נדחוק לומר דהפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי בירושלמי הנ"ל, אינם התנאים רק אמוראי נינהו, מלבד שהוא דוחק עצום, יש להוכיח עוד שרבי יהודה סובר דהבערה לחלק יצאה, והאריך בנפלאות תורתו להראות כן עיין בכל דברי קדשו זיע"א, וצ"ב.

וכזאת מצאתי בשו"ת הגאון רב"ז שאפראן ז"ל או"ח (סימן מ"ח אות ו') שבתחילה רצה להוכיח דרבי יהודה סובר הבערה ללאו יצאה, [והוכחתו שם היא בסגנון השמן רוקח והראשית ביכורים הנ"ל], אבל אחר כך (אות ז') חזר בו, והביא דברי הירושלמי הנ"ל שמבואר "דרבי יהודה ודאי סבירא ליה הבערה לחלק יצאה" כלשונו עש"ב. ודוק היטב, וכתבתי למזכרת.

בירושלמי שם אינם **התנאים**, אלא מדובר באמוראי ארץ ישראל רבי יודן ורבי יוסה, וכמו שמצאתי שכתבו הגאון יפה עינים ז"ל בהגהותיו לשבת (ע' א') ולפסחים (ה' ב'), והגאון האדר"ת ז"ל בהגהותיו טוב ירושלים לירושלמי שם, ובשו"ת יד חנוך (סימן י"א אות ג') ע"ש, וכבר קדם וכתב כן הגאון הגדול בעל מרכבת המשנה על הרמב"ם הלכות שבת (ר"פ י"ב דמ"ח ע"א) ע"ש, מכל מקום היה להם להזכיר דברי הירושלמי הללו. [ועיין בחיבורי הנכחי ערך רבי יוסי].

ומצאתי עכשיו לגאון שר התורה מהרש"ז מלובלין זצ"ל בשו"ת תורת חסד (סימן נ' וסימן נ"א) שחשף זרוע קדשו הנוראה, והראה נפלאות עזוז תורתו, וכל רז לא אניס ליה, והאריך להראות ולהוכיח דרבי יהודה סובר דהבערה לחלק יצאה, ואביא קצת מדברי קדשו שם (ר"ס נ"א): "רבי יהודה סובר כמאן דאמר הבערה לחלק יצאה, כדמוכח בירושלמי שבת (פ"ב ה"ה), ואף שהירושלמי פליג על תלמודא דידן בדעת רבי יוסי, דאמר הבערה

חידושי סוגיות

(כתובות י"ז א')

בענין רב אחא מרכיב לכלה אכתפיה

[תרנן לשוני ס' ח]

שבעה ראשים, שהיה מזיק אפילו לשנים ביום, וכשבא רב אחא בר יעקב ופגע בו והיה מתפלל וכורע ועל כל כריעה וכריעה נפל ראש המזיק עד שבטל מן העולם ע"ש, ומכאן תראה רוב גובריה דרב אחא בר יעקב.

שוב מצאתי לגאון רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין ז"ל בספרו דברי סופרים (סימן ל"ו דט"ז ע"ג) שכה כתב: "רב אחא בר יעקב היה מופלג בחסידות כמ"ש בקידושין (כ"ט ב)" עכ"ל. וטפי הוי ליה להביא ההיא דעירובין וכנ"ל ודוק.

והשתא דאתינן להכי מובן פשר הנהגתו של רב אחא והבן היטב.

ועוד יש לנו להוסיף לפי מה שקבלנו מחכמי לבב שרב אחא בר יעקב היה בו נצוץ מיעקב אבינו וככתוב בספר הקדוש מגלה עמוקות (אופן קצ"ב) ועיין בדבריו המופלאים והנפלאים של הגאון בעל המקנה ז"ל קידושין (שם), ובחיבורי כנסת יעקב (קונטרס י' סימן י"ב דף רט"ל), וכבר נודע שיעקב אבינו לא מת ולא ראה ט"ק מימיו וכדאמרו חז"ל במדרש בראשית רבה והובא בפירוש רש"י לתורה בראשית (מ"ט ג') על הפסוק כוחי וראשית אוני, ועיין נמי יבמות (ע"ו רע"א) אטו כולי עלמא כיעקב שלא ר"ק מימיו ובספר שערי זהר שם, והיינו נמי גבי רב אחא בר יעקב ודוק. [ואסמכתא וסעד לדבר דשם מיירי ברב אחא בר יעקב תראה שבעירובין (נ"ד סע"א) איתא רב

כתובות (י"ז א'): "רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד. אמרי ליה רבנן אנן מהו למיעבד הכי, אמר להו אי דמיין עליכו ככשורא לחיי, ואי לא לא". ופירש רש"י ז"ל: "מרכיב לה, אכתפיה את הכלה: כי כשורא, כקורה בעלמא שאין אתם מהרהרין עליה".

ובתב בספר החינוך (מצוה קפ"ח): "ורב אחא דהוה נקיט כלה אכתפיה למצוה היה עושה כן וכו', שהם ז"ל היו כמלאכים, שלא היה עסקם אפילו שעה קלה כי אם בתורה ובמצוות, והיתה מפורסמת כוונתם לכל העולם כשמש, ולא היו מרגישים הרגש רע בשום דבר מרוב דבקותם בתורה ובמצוות" ע"ש, ועיין גם בדברי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה במדבר (ס"פ כ"ב) וצרף לכאן ודוק.

והנה לפי מה שכתב הגאון המובהק בעל שבות יעקב בספרו עיון יעקב על עין יעקב יבמות (ס"ד ב') דרב אחא סתם הוא רב אחא בר יעקב, יובנו היטב דברי התלמוד כאן, שהרי רב אחא בר יעקב מופלג בחסידות טובא היה, כמפורש בעירובין (ס"ג א'): "שאני רב אחא בר יעקב דמופלג", ופירש רבינו חננאל ז"ל: "מופלג גדול בחכמה מופלג משאר חכמים", וכן כתב רש"י ז"ל שם: "רב אחא בר יעקב הרבה מאד היה זקן וחכם",

ויש לי להוסיף ולפרש שהיה גם בחסידות מופלג טובא והיינו ההיא דקידושין (כ"ט ב') שבבית מדרשו של אביי היה מצוי מזיק עם

בשם רב אחא, ותמיד נזכר הוא בשמו ובשם אביו, ולפי זה צ"ע לפרש כן.

ודע שראיתי שגירסת רבותינו הקדמונים ז"ל היתה במקום רב אחא רב אדא בר אהבה וכמבואר בתוספות שבת (י"ג א') וריטב"א שלהי קידושין ע"ש, ולפי זה נמי אתי שפיר טובא שהרי האמורא רב אדא בר אהבה מופלג מאד מאד בחסידות היה וכאומרם בתענית (כ' ב') ע"ש ודוק. [רשמתי למזכרת כ"ט תמוז תשמ"ט].

אחא בר יעקב אמר וכו', ובתוספות על התורה שמות (ל"ב ט"ו) העתיקו רב אחא סתמא, וכיוצא בזה ביומא (י"ט ב') דבתלמוד איתא רב אחא בר יעקב, ואילו רבינו חננאל ז"ל גרס רק רב אחא ודוק].

והנה כל מה שכתבתי כאן הוא לפי ההנחה שרב אחא האמור שם בכתובות הוא רב אחא בר יעקב, אבל כבר כתבתי בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס ה' דף ק"ל) שלענ"ד סתם רב אחא הנזכר בתלמוד אינו רב אחא בר יעקב, כי לא מצינו בתלמוד שרב אחא בר יעקב יזכר רק